

Մարգար Դավթյան

9w

Վերջին ծիցը

891.99

7-23

Ա Ղ Ե Ր Ն Ե Ր

7-23

ՄԱՐԳԱՐ ԴԱՎԹԵԱՆ

22 JUN 2007

6 DEC 2011

ЦНТД. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ТООР
ИИД № 140 1

891.54-32

ՎԵՐԶԻՆ ԶԻՉԸ

Ա. Զ. Բ. Ն. Ե. Շ. Բ.
Բազում — 1935

27118

ՎԵՐՋԻՆ ՃԻՉԸ

1. ԱՌԱՋԻՆ ԼԻՐԻՔԱԿԱՆ ԳԼՈՒԽ

Խմբագիր Յէ. Զուբար

Steu. Kaufmannsh. U. Urfurw.

Ամեն գարնան մեր յերկրում զողջողալով մաղում են անձրևները և պղտորվելով հորդանում են գետերը։ Անձրևաջրի սպիտակ կաթիլները ձգում, գետնի խորքից հանում են կանաչ խոտերին ու սնում են նրանց։

Մեր յերկրում ամեն գարնան ծաղկում է սալորենին ու բացվում են կարմիր վարդեր: Սալորենու սպիտակ ծաղիկները փոքրիկ մանկիկներիից նման փայտում են քիզ ու վարդերը սնվում են սրտիդ կարկարմիր արշունով:

Հենց այդ և պատճառը, վոր ամեն զարնան յես
յիրկար նայում եմ դրանց ու խորը շնչելով ասում.

— Լավ ե գարուհնը մեր յերկրի...

Այդպես, նայում եմ յես և շրջվում դնալու, հան-
կարժ աչքովս ե ընկնում կռուին ուսին դրած, սաղո-
րենու ծաղիկների նման սպիտակ չարսավում վա-
թաթված մի կին և շտապ հեռանում:

Յեա յերկար նայում եմ նրա հետեւից, մինչև վոր
նա իմ տեսողութիւնից միանգամայն հեռանում է, և
այդ ժամանակ ուղեղիցս ծորում է մի գոլ հիշողու-
թիւն ու կաթելով սիրտս՝ ճնշում է նրան:

Յես պոկում եմ ծառի մի կանաչ տերև, ուժեղ
վեր կոմ փչում, վորպեսզի նա իր հետ տանի հոշերիս

ծանրութիւնը, բայց հենց վոր տերեւը գետնին ե ընկ-
նում, կրկին հիշողութիւնը ծանրանում ե սրտիս վրա
և ամուր սեղմում:

Յես հիշում եմ հինայած միւրուքով մի ծերունու,
հիշում եմ ժպտուն աչքերով մի մանկահասակ կնոջ
և սկսում եմ ահա նրանց հետ զրուցել...

2. ԱՐԵՎԻ ՄԱՆՐ

—Հը Դանել, տղիդ բերձը,—առանց տեղից շարժ-
վելու՝ հարցնում ե հաջի Արբաս աղան:

—Հրամմանք ա, Հաջի աղա, բերա,—հայրս թեիցս
բռնելով առաջ ե ջաշում և յես վորպէս մի ծախու
ապրանք մոտենում եմ—ահա, սա յա:

Հաջին դանդաղությամբ գլուխը բարձրացնում ե,
վտաքից մինչև գլուխ նայում ինձ և ասում.

—Լավ, վնաս չի. մեր Խրդայի հետ գոմեշները
կպահեն:

—Հաջի աղա—ամաչկոտությամբ առաջ ե գալիս
հայրս—միայն խնդրում եմ, մինուճար ա...

—Ե՛—դարմանում ե Հաջին—չե, դու լափ արխային
մնա. հացը ուտելու յա, իր համար աղատ ման գա.
Ի՞նչ պետք ա ինի:

—Շատ շնորհակալ եմ—ասում ե հայրս և դառնում
դեպի ինձ—դու կմնաս ըստեղ: Զհուսահատվես. բան
չկա. յես շուտ-շուտ կգամ քեզ տեսնելու: Քեզ լավ պա-
հիր, վոր չմըսես ու չհիվանդանաս:

Ապա յերկար խոսում ե նա ինձ հետ, սառնու-
թյամբ ձեռքս բռնում ու դուրս գնում: Յերբ նա վտար
դուրս ե դնում դարպասից, յես տխրությամբ նայում
եմ հորս հետևից ու թվում, թե սրտիցս ինչ վոր բան
պակսեց...

—Դդա, քանի տարեկան ես,—հորս հեռանալուց
հետո հարցնում ե Հաջին:

—Տասնիրեք:

—Թուրքերեն կարողանում ես՞ խոսալ:

—Քիչ-միչ:

—Լավ—ասում ե Հաջին ու լուում: Քիչ անց նա
վտարի կանգնելով ավելացնում ե.

—Եստեղ ման յեկ, մինչև իրիկուն մեր տղաները
կհավաքվեն:

Նա մեջքը կզած քայլում ե ու քիչ հեռանալուց հե-
տո դառնալով ասում.

—Դու կարող ես՞ գոմեշ լողացնել:

—Հա:

—Լավ. Խրդայի հետ կլինես: Քո հասակին տղա յա:
Նրա հետ առավոտը շուտ գոմեշները կտանեք: Գոմեշ-
ներին լավ պետք ա պահեք: Որեկան յերեք անգամ
մաքուր կլողացնեք, թե չե յես անտեղի հաց չունեմ
հն...

—Լավ:

Յեկ դողդողալով հեռանում ե:

Հաջի Արբաս աղան մոտ վաթսուճ տարեկան, հի-
նայած, դեղին միւրուքով մի մարդ ե:

Նրա հասակի մեծութիւնը յերեւում ե միայն այն
ժամանակ, յերբ նա կուցած և դողդողալով, չուստերը
գետնին քսմանով քայլում ե:

Նրա գնալուց հետո յես անվստահ կերպով նայում
եմ չորս կողմս ու շրջում բակում: Բակն ընդարձակ ե
ու բարձ պատերով պարիսպ քաշած:

Բակի մեջտեղի լայն առվով անցնում ե պղտոր-
ջուրը, իսկ տերեւախիտ ծառերը կուցած՝ նրա հոսան-
քին են նայում:

Հաստարուն թթենին առվի ջուրը յերկու հա-
վասար մասերի յե բաժանել ու վեր սլացել: Մի
ձպուռ, կարծես թե արևի տապին չդիմանալով, ուժ-
գին ճռնչում ե:

Յես կկոցած աչքերով վերև եմ նայում, իսկ քըր-
տինքի մի կաթիլ ճակատիցս գլորվելով ընկնում ե
քթիս ծայրին ու ափսոսելից ել հանդարտությամբ
կաթում ներքև: Միայն այդ ժամանակ եմ զգում,
վոր ծարավից լեզուս չորացել ե ու բերանումս դժվա-
րությամբ ե շարժվում:

Յես ախորժանքով նայում եմ խիտ տերևների ա-
րանքից կանաչին տվող շղորներին, բայց չեմ համար-
ձակվում մոտենալ: Այդ ժամանակ սպիտակ չարսավի
մեջ փաթաթված, չստերի կրունկները գետնին չըխկ-
չխկացնելով, բակ ե մոռնում մոտ հիսուն տարեկան մի
կին: Նա ուշադրությամբ չարսավի տակից նայում
ե ինձ ու հարցնում:

— Ո՞վ ես:

— Հայ եմ: Հաջի աղայինց գոմեշները պետք ե պա-
հեմ:

Նա թողնում ե ինձ և ուզում ե հեռանալ, բայց յես
հարցնում եմ.

— Եստեղ վճրն ե խմելու ջուրը:

— Եդ մեծ առուն չես տեսնո՞ւմ:

Յերբ նա հեռանում ե, յես ապշած՝ առվի պղտոր
ջրին եմ նայում:

Ճիշտ ե, իրենք ել են այդ ջրից խմում, բայց նրանք
նախ առավոտը շուտ են վերցնում, յերբ դեռ ջուրը
տաքացած չի և հետո լցնում են քարե ավազանների
մեջ, այնտեղ պարզվում ե հետո խմում են:

Յեվ յես յերկար ժամանակ առվից հոսող պղտոր
աղբախառն այդ ջրին եմ նայում:

Յես հիշում եմ մեր գյուղը, իմ ընկերներին և սա-
րերից կարկաչող գուլալ աղբյուրները...

Արևը թեքվում ե: Ճպուռը լուռ ե: Թեթև թռչունի
նման, արևի դեղին քուլաներն սկսում են թթենու
գագաթին ուրախ վեր-վար անել: Զովն ընկնում ե և
յես դուրս եմ գալիս պատի գլխից արևի մահը դի-
տելու...

Նա նախ դեղնում ե, շողերը ուղղում վեր, դեպի
կապույտ յերկինքը, ապա կարմրելով, խորասուզվում
ե հեռու, շատ հեռվում կուտակված մի շերտ, սպիտակ
բամբակի նման թեթեւ ամպի հետևը:

Յես զարմացած նայում եմ յերկնի ու մտածում:
Յես մեր գյուղում չեյի տեսել, վոր արևը մայր ե մո-
ռում միայն ամպերի հետևը:

Նա յերեկոյան դեմ, մեր գյուղում ել ե միշտ դեղ-
նում, բայց առանց այդպես կարմրելու մոռնում ե սա-
րի հետևն ու անհետանում: Ապա հետևյալ որը նա
կրկին դուրս ե գալիս դիմացի սարի հետևից և սկսում
հանգստությամբ վեր բարձրանալ:

Իսկ այստեղ, այս համատարած հարթության վրա,
արեգակը վորտեղից պետք ե դուրս գա: Չե՞ վոր այս-
տեղ վոչ սար կա և վոչ ել բարձր մի վորևե բլուր:
Տարրինակ ե: Յերևի նրա շողերը հանկարծ յերկնքից
են թափվում և սկսում ե լուսանալ:

Այդպես մտածում եմ յես, մինչև վոր արեգակը
միանգամայն անհետանում ե և հարձակվում ե մու-
թը:

Դյուղում սկսում ե սայլերի ճռուցն ու անա-
սունների բառաչը: Բարձրանում ե մի ընդհանուր փո-
շի ու փաթաթում վողջ գյուղը:

Մայրերից հետո գալիս են յեղները, կովերը, ապա՝
գոմեհները:

Այդ ժամանակ ճրագը ձեռքին բռնած, դողդողա-
լով գոմս ե մտնում Հաջին, ստուգում ամեն ինչ և
վերջում ասում.

— Յեկեք հացներդ տարեք...

3. ԸՆԹՐԷՔ

Նրանք վեց հոգի յեն: Բոլորն ել հոգնած, պառկել
են գոմի մի անկյունում պատրաստած փոքրիկ բար-
ձրության — «սաքու» — յի վրա և աչքները հառել կեղ-
տոտ ոճորքին:

Մեկը գլուխը կախ, անքտնքալով տրեխներն ե
թափ տալիս և հետն ել մեկամաղձոտությամբ յերգում.

Այ կըզ աղըն Զարգալամ.

զաբիթ կոյմիր ման գյալամ--

ջեյրան ման ոլլամ...

Իսկ մյուսներն ել հենց ախպես պառկած տեղ-
ներիցը ձայնակցում են.

Կալայդըմ ալլահ, կալայդըմ,

ո յարի բիր դա գյորայդըմ

գյորանդան սոնրա ոլայդըմ...

Ապա Նազիրը—լաշնաթիկունք, սեռչյա և առողջ,
մոտ քսաներկու տարեկան մի տղա, վոտքի կանգնե-
լով, գնում և բերում ե կճուճով կերակուրն ու դնում
կենտրոնում: Իսկույն շրջապատում են կճուճը:

— Ինչու չես դու յել գալիս—տեսնելով ինձ հեռ-
վում կանգնած, ասում ե Նազիրը:

— Ինչ, նա մեղ հետ ամ ուտելու—զարմացած՝ իս-
կույն հարցնում ե մոտ քառասուն տարեկան մի պար-

սիկ: Դա սալապան խուղին ե—չափազանց սև, նիհար
և ժամանակից ավելի շուտ ծերացած մի մարդ:

— Ի՞նչ ա—վոր—ուշադրությամբ նրան նայելով
հարցնում ե Նազիրը:

— Վհնջ թե ինչ ա, մենք հայի հետ մի ամանից
ենք ուտելու:

— Վախենում ես նրա ձեռք տվածը բողազումդ մնա՞:

— Եդ չե:

— Բա գազար, միասին տված ա, միասին ել ուտե-
լու յենք:

— Եդ տեսակ որենք չկա—հանկարծ բռնկվում և
խուղին.— նրան ջուկ պիտի տալ:

— Ձենդ կամաց հանի. չես ուզում, ինքդ ջուկ կեր,
մեր ախորժակը քեզանից չի կալված:

— Դե մի համշարուն նայեք ե,—վրդովված ասում
ե մի ուրիշը,—մենք հլա քեղ հետ ուտում ենք բավա-
կան չի, եդ ինքդ ես հրաժարվում,—ասում ե նա և
կճուճի կերակուրը միանգամից շուռ ե տալիս պղնձե
մեծ անոթի մեջ—կարող ես քեղ համար աման ճարել
և ջուկ ուտել:

Ուրիշ անոթ չկա: Պարսիկը շղայնացած ինքն ի-
րեն խոսում ե և խոսված մի կողմ քաշվում: Նա հենց
այդպես ել քաղցած պառկում ե, սպսոնալով, վոր
վաղը Հաջուն կասի:

— Ձենդ, քոսոտ համշարի, ուզում ես Հաջուն ասա,
ուզում ես նրա բաջուն: Վախեցող չկա, չես ուտում՝
պրծավ:

Հետո, յերբ վերջացնում ենք ուտելը, Նազիրը դա-
տարկ անոթը մեկնելով նրան, ասում ե.

— Այ, արի լիզիր:

— Կորիր, մուրտառ հայվան: Ինքդ մուրտառ ես,
ուզում ես ինձ ել մուրտառնա:

Յես պառկում եմ գոմի սաքույում՝ Նազիրի կողքին, բայց ամբողջ գիշերը քունս չի տանում:

Ներսի տաքն ու աղբահոտը մի կողմից, մոծակների խայթն ել մյուս կողմից՝ թույլ չեն տալիս, վոր աչքերս ծածկվեն:

Այգտեղ, լայն տափարակի վրա ընկած այդ մեծ գյուղում, ամառը դրսում չի կարելի քնել:

Յերբ մարվում ե արևը, յերբ ընկնում ե մութը, բարձրանում ե Արաքսից յեկող ավազախառը քամին: Նա տանիքների վրայից վերցնում ե այն բոլորը, ինչ վոր հանդիպում ե, իսկ բակերն ել լցնում ե ավազով: Բայց յերբ վոր ել քամի չի լինում, դրա տեղը բռնում են յերկար կնճիթավոր մոծակները:

Նրանք հարձակվում են մարդու վրա և անվերջ խայթում: Անգամ հաստ հագուստի տակից՝ ուռչում ե նրանց խայթած տեղը:

4. ՅԵՐԿՐՈՐԴ ԼԻՐԻՔԱԿԱՆ ԳԼՈՒԽ

Անցյալ տարի, յերբ արդյունաբերական այն մեծ քաղաքից ինձ մի ամսով գործուղել էին տեղերում գործնանցանի կամպանիա տանելու, շրջանային կոմիտեյում, պատահաբար, հանդիպեցի Նազիրին...

Նա կրկին հաղթանդամ եր ու մեծ մարդ եր դառել: Յերբ նրան պատմեցի, թե ուղիղ իննը տարի առաջ, ամառը Հաջի Աբբաս աղայի գոմեշներն էյի պահում, նա իսկույն ինձ ճանաչեց և մենք ամուր, չափազանց ամուր սեղմեցինք իրար ձեռք: Հետո մենք շատ խոսեցինք:

Նա ինձ պատմեց, վոր ինքը հենց այդ ժամանակ ել կուսակցության մեջ ե յեղել, բայց այդ մենք չենք իմացել:

— Ի՞նչ ասելի, բջիջը նոր եր կազմակերպվել և վոչ մեկս ել մեր անելիքը լավ չեյինք պատկերացնում: Կուլակներն ել հենց վոր իմանում էյին, թե կուսակցական ենք, այլևս աշխատանքի չեյին ընդունում: Հետո քաղցած ռւր գնայինք: Ե՛ն, դա մեր շրջանի համար մի այնպիսի ժամանակ եր, վոր դժվար ե հիշելը: Մեր նոր կազմակերպված կոմբջիշին ի՞նչ ազդեցություն ունեւր գյուղում, մանավանդ մեր գյուղի նման մի գյուղում:

Հետո նա ինձ ասաց, վոր անցյալ տարի Հաջի Աբբաս աղային կուլակաթափի ժամանակ Սիբիր են աքսորել, ուր մինչև այժմ ել ապրում ե այդ ծեր գամփուր:

Իսկ յերբ յես Նազիրից բաժանվել էյի, նոր միայն հիշեցի Խրդային... Սաքինեյին...

5. ԽՐԴԱ

... Չնայած իմ սաստիկ հոգնածության, վոր յես յերկար ճանապարհ եմ յեկել, այդ գիշեր դարձյալ իմ քունը չի տանում:

Աղբահոտից, լույսերի և մոծակների խայթոցից ստիպված, յես մի քանի անգամ դուրս եմ գալիս, բակից անցնող առվի ջրում լվացվում և կրկին վերադառնում:

Հետո մեր գլխավերե՛ր՝ յերրորդ անգամ թեվերը թափահարելով կանչում ե աքաղաղն ու մենք Խրդայի հետ գոմեշները դուրս ենք տանում:

Խրդան՝ կարճահասակ, ձայնը փոքն ընկած, բայց գեղեցիկ մի տղա յե:

Նրա իսկական անունը Իբրահիմ ե, դեռ ավելին. նա Մաշադի Իբրահիմ ե. բայց հասակի կարծության պատճառով՝ Խրդա յեն ասում:

—Փոքր ժամանակս հայրս ինձ Մաշադ ե տա-
րել,—պարծենալով ասում ե նա,—բայց դրան վոչ վոք
չի հավատում:

Խորան հորը չի հիշում—նա շատ վաղուց ե մեռել:
Նա դեռ չեր ծնվել, վոր հայրն իրեն վորը ե թողել:
Հետո նրանք աղգամիջյան կռիվներին գաղթել, այդ
գյուղն են յեկել և մայրն ել այնտեղ ե մեռել:

Նրանք—ինքը և իրենից մեծ քույրը՝ Սաքինեն,
վորը են ֆառացի և սկսել են գյուղում վողորմություն
հավաքել:

Մի անգամ, յերբ նրանք յեկել են Հաջու տնից վո-
ղորմություն խնդրելու, Հաջին տեսել ե Սաքինեյին
և նրան կնության ե առել:

Արդեն յերրորդ տարին ե, վոր Խորան քրոջ հետ
յեկել և Հաջու մոտ և գոմեշներն ե պահում:

Սյապես, կեսորվա տաքին դաշտում նստած, պառ-
մում ե Խորան և մեջքի վրա մեկնվելով չոր հողի վրա,
աչքերը հառում ե արեին ու տսում.

—Ե՛, հաբա որ շատ կա. յերբ ա մթնելու. ենպես
սոված եմ...

—Բա լավ, դու վոր Հաջի աղայի բարեկամն ես,
նա ի՞նչու յա քեզ ենպես պահում—հարցնում եմ յես:

—Ե՛, հլա մի տես են դուշն ուր ա բարձրացել հա
—առանց իմ հարցին պատասխանելու ասում ե նա և
մատը վեր բարձրացնելով ցույց ե տալիս յեթերում
լողացող սև թռչունին:

—Հմի նրա համար տաք չի լինիլ. ենտեղը մեր
գեղի նմա սարին ա:

—Դու ձեր գեղը հիշում ե՞ս:

—Հա: Ենտեղ շատ գիլաս եր լինում: Յես բարձ-
րանում եյի բարձր գիլասների վրա և կարմիր-կար
միր գիլասներն ողերի նման կախում ականջիցս...

Յես մտքով տեղափոխվում եմ մեր գյուղը և պառ-
կերացնում այն, ինչ վոր պատմում ե Խորան:

Յերեկոյան, յերբ մենք նստում ենք ծանրաշարժ
գոմեշների ուսին, յես կրկին հարցնում եմ.

—Եյ, Խորա, բա ինչո՞ւ չի առավոտները քույրդ
քո բաժին հացն ավել դնում:

—Բա վոր Հաջին իմանա:

—Իմանում ա իմանա, քո փեսան չի, ի՞նչ կա վոր:

—Ձե, թողնիլ չի: Նա քրոջս ենքան ա ծեծում...
Ինչ փեսա... Ձի թողնում, վոր քույրս տնից մի ուրիշ

տեղ գնա: Փողոցի կողմի պատուհանները միշտ փակ ա
պահում, վոր դուրս չնայի: Հենց մենակ նա յմ. նրա
մյուս կնանիքն ել են քրոջս ծեծում: Ամենից շատ նը-
րան են բանեցնում և ամենից շատ նրան են ծեծում...

—Վոր քրոջդ ծեծում են, դու ի՞նչ ես անում:

—Ի՞նչ պետք ա անեմ, քաշվում եմ գոմը և լաց
լինում:

—Քույրդ քեզ մոտ Հաջուցը շատ ա գանգատվում:

—Ձե, նա վոչինչ չի ասում: Համ ել յես նրան
վորտեղ եմ տեսնում վոր: Սկի նրա ոթախը մի հետ
ել ա վոտ չ'մ գրել:

—Հաջուցն ե՞ս վախենում:

—Ե՛հ—դժգոհությամբ ձեռքը թափահարում ե նա
ու խփում գոմշի ուսին—ոհո, ա հո, շան անտե՛ր, շուտ
գնա, մթնեց ե...

6. ՍՈՎՈՐԱԿԱՆՔ

Սյուսկեան շատ բան ինձ համար սովորական ե
դառնում: Յուրաքանչյուր առավոտ աքաղաղների յեր-
րորդ կանչի հետ վեր եմ կենում և Խորայի հետ գո-
մեշները դուրս ենք քշում:

Յիրեկոնները հավաքվելուց հետո ճրագը ձեռքին գալիս և Հաջին, ամեն ինչ ստուգում և ասում.

— Բան ման չի պատահել հո: Իսկ դուք, եյ, դոս, գոմեշները լողացրել եք:

— Հրամմանք:

— Եդ ինչպե՞ս ա, ասում ա ուրիշի ցուլերի հետ կովեցնում եք:

— Ձե, ըտենց բան չկա.

— Ձլնեմ, չիմանամ հա՛. գլուխներդ կջարդեմ: Եսոր ո՞ր եյիք տարել արածացնելու— քիչ հետո հարցնում և Հաջին:

— Ջաղացների տակը:

— Ջաղացների տակը՞. հա, լավ ա. ենտեղ ջուրը բոլ ա: Բա ջաղացպան Ոսմանը ձեզ պաղարձ չտվեց:

Հաջին ծիծաղում ե: Նա գիտե, վոր վախից Ոսմանը վոչվորի պաղարձ չի տալ: Նա իր ամենահին ջրաղացպանն ե, և այդ լավ գիտե Հաջին:

Մենք լուռ ենք:

— Հա, այ տափը մտած Ոսման, յերեվի բոլշենիկ ա դառել, չի ուզում հարամություն անել: Այ, ընենց կլինեն հա: Ձեղանից ել ո՞վ ա բոլշենիկ, վոր հարամություն չի անում, չի ուզում ուրիշի աղբանքով ուրիշին լավություն անել:

Վոչվոր չի խոսում: Բոլորս ել լուռ ենք:

— Բոլշենիկ, չե, մի մասրի ճաշ, թողեք եդ դատարկ-մատարկ բաները: Գործներիդ կացեք: Աշխատեցե՛ք մի կտոր հացի տեր լինել: Թե չե շայթանությունից գատ դուրս չի գալ: Յեթե դուք դրանց լսեք, սոված կմեռնեք: Ասենք ինձ նման մեկը վոր չլինի, դուք ո՞ւմ մոտ կաշխատեք, ձեզ ո՞վ մի կտոր հաց կտա:

— Դուզա... կամաց շշնջում ե պարսիկը: Նաղիմը հոնքի տակով նայում և նրան ու գլուխը կախում:

— Բա դուզ չելած, մի սուտ ել պետք ե ասե՛մ: Յես չլինեյի դու հլմի վո՞ր ջհանգամումը կլինեյիր:

— Դուզ ա ... կրկին ասում ե պարսիկը:

— Դե լավ, անխելքի գլուխը վորդով ե լիքը, խելոք կացեք, մի կտոր հաց կերեք: Հմի վեր կացե՛ք քնեք, վոր առավոտյան շուտ վեր կենաք:

Հաջին գողգողալով դուրս ե գնում:

Յիրեկոնները հավաքվելուց հետո, յերբ տղաները հոգնած չեն լինում, ընթրում են (հաճախ ցամաք հաց, յերբեմն պանիր, հազվագյուտ դեպքերում՝ մսով բոգբաշ) և սկսվում ե կատակը:

Այդպիսի դեպքերում ամենից շատ ձեռք են առնում Խուզումն՝ ձեռ պարսիկին:

Նաղիմը խլում և գլխարկս և դնում նրա գլին ու ասում.

— Աման, համշարի, հայի գլխի մեռունը թափեց քեզ վրա, հայացար, վայ, համշարի:

— Տղեք, համշարին հայացավ:

— Ոխտը մոլլա յեկ վոր բերենք, սրան ելի չեն կարող փրկել:

— Տղեք, հլա մի տեսեք հայի տերտերը վորքան մեռուն ա քսել սրա գլխին, վոր փափախի մեջը լցրել ա, հմի յեկ համշարու գլխիցն ա ծորում:

— Դե բոլ ա, յես ձեռ մոր ծիծը կտրեմ. բոլ ա. ջղախնացած ասում ե պարսիկն ու դուրս գնում:

Կամ թե ընթրիքի ժամանակ յերբեմն Նաղիմը մեր բաժնից մի գդալ դցում ե նրա բաժնի մեջ (իմ պատճառով նա այլևս մեզ հետ չի ճաշում, նա մեծ հանր.

մից մի կտորած անոթ ե խնդրել և միշտ իր բաժինն առանձին ե վերցնում) և ասում.

—Աման, համշարի, փայլ մուրտառվեց, ել վհնց ես ուտելու:

—Արա, այ հորդ գերեղմանին ջուր շաղ տամ՝ բոլ ա, թող մի հալալ հաց ուտենք, փյա...

Այսպես ջղայնանում ե խուզիկն, հետ քաշվում և մենք բաժինը խառնում ենք մերին...

Գիշերը, յերբ պառկում ենք քնելու, Նազիմը ձեռները մեկնում ե դատարկ ողի մեջ, հետո սեղմում կրծքին ու ասում.

—Լսիր. Սաքինեյին ճանաչում ես:

—Ծը...

—Խրդայի քույրն ա: Մեղքս գալիս ա. Հաջի շան վորդին շատ ա ձեծում: Թույլ չի տալիս տնից դուրս գա: Ենպես կնկանը թողնում ա, ինքն ախմախուլթյուն անում...

Նազիմը լուռ ե և յես շրջվելով մյուս կողմիս վրա, ձեռքս դնում եմ գլխիս տակ: Այդ ժամանակ նա խորը հոգուց հանելով, ասում ե.

—Ախ, հենց մի հետը խոսայի...

7. ԱՆՍՈՎՈՐԸ

Որերն ավելի յես տաքանում: Արտերը կարմրում ես ու հասկերն ուռչում:

Հնձվորներն այլևս տուն չեն վերադառնում: Նրանք գիշերում են արտում, իսկ գիշերը հենց վոր լուսինը շրթունքը ցույց ե տալիս, նրանք մանգաղները կրկին փայլփեցնում են սպրդնած լուսնի շողերի տակ:

Իրեկունը, ընթրիքից հետո, ձրտզը ձեռքին մըտնում ե Հաջին:

—Հը, գոմը մաքրել ա, ամեն ինչ վերջացրել եք: Նա առանց պատասխանի սպասելու, ինքն ե ստուգում: Նա նախ նայում ե անասունների տակը, ապա ախոռները:

Ամեն ինչ մաքրած ե ու աղբը դուրս տարած: Սակայն այդ միևնույն ե, Հաջին պետք ե խոսի, յերբեք առենց նկատողության դուրս չի գնալ:

—Ախոռները լավ չեք մաքրել. յեղներին տակը չոր փեյին չի շաղ տված: Սա ի՞նչ ա. դուք ձեզ լափ կորցրել եք: Իմացած յեղեք, դուրս կշարժեմ և շան նման կկոտորվեք: Յես ձրի հաց չունեմ:

Սակայն մենք լուռ ենք, ի՞նչ ասել:

Հետո Հաջին մոտենում ե ինձ ու ասում.

—Եզուցվանից դու տանը կմնաս: Գոմեջները թող մենակ Խրդան տանի: Տանն ել հազար ու մի աշխատանք կա: Դու հնձվորների հացը կտանես, վոր նրանք մեկ ել ժամանակ չկորցնեն զան տուն: Արտերը վաղանել են, պետք ե շուտ հավաքել: Հասկացա՞ր:

—Հա:

—Լավ, — ավելացնում ե նա — դե հիմա դուրս յեկեք, դուրս յեկեք յերեսներիդ մի քիչ քամի տա, յեկեք պառկեք, վոր առավոտյան շուտ վեր կենաք:

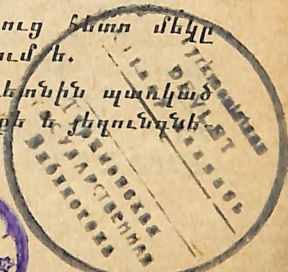
Մենք բոլորս ել լուռ, կատարում ենք նրա կամքը:

—Խրդա դու մի գնա. ես ձիու ախոռը լավ չի մաքրած, դու գնա մի լավ մաքրիր:

Խրդան մնում ե, իսկ մեր գնալուց հետո մեկը կարծես թե ինքն իրեն յերգելով՝ ասում ե.

—Աման, այ Խրդա, ելի պետք ե գետնին պառկած հող լիզես, աման, այ Խրդա, ելի պետք ե յեղունդն քով հող չանգուս:

43393-63

—Եդ ինչո՞ւ յես եղպես ասում,—հետաքրքրությամբ հարցնում եմ յես:

—Նազիրը կասի:

—Նազիր, ինչո՞ւ յա եղպես ասում:

—Համշարուց հարցրու:

Իսկ յերբ դիմում եմ պարսիկին, նա ասում է.

—Վորովհետեւ Հաջին դոմ գալիս նրան պառկեցնում ա գետնին և ասում ա՛ հող լիղիւր...

—Բա ինչո՞ւ յես...

—Յեսիմ. ինքդ գնա տես:

—Ինչո՞ւ, հենց հիմա լիղում ա, վոր:

—Հա, հենց ես սհաթիս:

—Վա՛...

—Ձան, բա մի գնա տես:

Յես չափազանց հետաքրքրությամբ ներս եմ մըտնում, իսկ տղաներն սկսում են հետևիցս ծիծաղել:

Գոմք մուծ ե: Հաջու ձեռքի ճրագը այլևս չի վառվում: Միայն յերկար սյան նման լուսնի լույսն է մեկնվել ամբողջ պատուհանի յերկարությամբ: Յես վռչինչ չեմ տեսնում:

Քիչ ականջ դնելուց հետո, ձիու ախոռի մոտից լսում եմ խառը փափոց և մոտենում եմ: Ո՛ր, զարմանք: ... Խրդան պառկել է, իսկ Հաջին՝ նրա վրայից...

8. ՍԱՔԻՆԵՆ

Այնուհետեւ թողնում եմ գոմեշները...

Ամեն որ լուսանալուն պես իսկույն բախն եմ դուրս գալիս և սկսում եմ ավելի, աղբ դուրս տանել, ջուր բերել և ելի հազար ու մի աշխատանք: Իսկ յերբ վերջացնում եմ այդ բոլորը, արևի սուր շողերը դուրս գալով ծեծում են Սուրիա հանքմի պատու-

հանի ապակիները: Սուրիա հանքմը (Հաջի աղայի առաջին կինը) պատուհանից վիզը յերկարացնելով կանչում է.

— Դդա, այ դդա (ներանք բոլորն ել ինձ այդպես են կոչում) յեկ հնձվորի հացը տալ:

Դա մոտ քառասուն տարեկան, սև ու հիհար մի կին է: Նա յե հսկում Հաջու տան տնտեսական բոլոր աշխատանքները. ամեն ինչ նրա ձեռքով է անցնում: Հաջու մյուս կանայքն իրավունք չունեն առանց նրա գիտության մի վորեւե բանի ձեռք տալ:

Հաջու յերկրորդ կինը մոտ յերեսուն և հինգ տարեկան է, բայց ամեն ինչի անընդունակ: Նա թոքախտից հյուծվել է ու միայն վոսկորներն են մնացել: Նա միշտ նստում է բակի կենտրոնով անցնող առվի մոտ և տխրությամբ նայում պղտոր ջրերին:

Իսկ Սաքինեն, Խրդայի քույրը, ամենաջահեղն է, քսանյերեք տարեկան և տան աշխատանքի մեծ մասը նա յե կատարում:

Վորովհետեւ Հաջու կանացից ամենաջահեղն ու ամենազեղեցիկը Սաքինենն է, դրա համար ել Սուրիա հանքմը խանդից նրան տանել չի կարողանում և ամեն մի հարմար առիթով նրան ծեծում է: Իսկ Սաքինեն այդ բոլորը լուրջությամբ տանում է ու անտըրտունջ աշխատում:

Այդ որը հնձվորների հացը Սաքինենն է պատրաստում: Տան ներքնահարկում առաջին անգամ տեսնում եմ նրա բաց դեմքը, սև-սև, թախծոտ աչքերը, կարմիր լավաշ հացի նման բարակ շրթունքներն ու սիրտըս առաջին անգամ իմ կյանքում զգում է կանացի մարմնի հրապույրը...

Նա քնքույշ մատներով ջուր է շաղ տալիս հացի վրա, կապում մեծ սուփրի մեջ և նայելով դեմքիս հարցնում ե.

—Անունդ ի՞նչ ե:

Յես առանց նրան նայելու ասում եմ անունս:

—Վաղժուց ես մեզ մոտ աշխատում:

—Յերկու ամիս ա:

Նա հացի կապոցը տալիս է ինձ, մի պահ մտածում և կրակոտ հայացքով, լուռ սկսում է ինձ նայել: Հետո նա հանկարծ թողնում ինձ և արագութեամբ դուրս գալիս: Յես մի պահ շմամ կանգնում եմ մտած կոտ և հացի կապոցը թվիլիս տակն ատենլով, ներքնահարկի սանդուխքներից վեր եմ բարձրանում:

Կեսորին, յերբ արևը կանգնում է դենիթում, յես գալիս եմ հնձվորների ճաշվա հացը տանելու:

Այս անգամ դարձյալ Սաքինեն է գալիս:

Նա կրկին նայում է ինձ, պղնձե մեծ անոթի մեջ լցնում է գոմեշի պինդ մածուն և հացն է թրջում:

Այդ ամբողջ ժամանակ յես ակնապիշ՝ նրան եմ նայում: Սիրտս զարկում է. շնչառությունս դառն դադում է, կարծես թե յես չեմ շնչում:

Նա վերջացնելուց հետո անոթի մածունն ու ծալած հացը մի կողմ է դնում և ասում.

—Յես գնում եմ իմ ոթախը. դու յեղ յեղ...

Նա շտապ կերպով հեռանում է, իսկ յես աչքերս գետնին հռած մտածում եմ.

—Ինչու գնամ վոր...

Յես գիտեմ, վոր Հաջի աղայի կանաքից յուրաքանչյուրն ել առանձին սենյակ ունի: Քիչ մտածե-

լուց հետո յես տարակուսանքով շարժվում եմ դեպի փոքր հանրմի առնձնասենյակը:

Բակում վոչ վոք չկա: Դարձյալ ճպուռն է թթնու գազաթից միալար ճչում:

Յես շտապ անցնում եմ բակը, առանց ծեծելու՝ բաց եմ անում նրա առանձնասենյակի դուռը և փնում դարմացած: Դա մի փոքր քառակուսի սենյակ է, արեւվելան գունագեղ դորդերով զարդարած:

Նա յերկու փոքրիկ լուսամուտների վարագույրներն իջեցրել է ու ինքը պառկել փափուկ թախթի վրա: Նա ձեռքերը թավշյա բարձիկների վրայից դրել է գլխի տակ, լիքը կուրծքը ցցել և ժպտալը շրթունքներին, ծիծաղուն աչքերով ինձ է նայում:

Մի բուպի չափ նա այդպես նայում է ինձ, իսկ յես լուռ՝ կանգնել եմ դռան տակը: ●

—Յեղ,—ձեռքը գլխի տակից ազատելով ասում է նա:

Յես դարձյալ տեղիցս չեմ շարժվում:

Նա տեսնելով, վոր յես չեմ գնում, ինքն է վեր կենում և մոտենալով ինձ, կրակոտ կերպով սեղմում է կրծքին ու համբուրում...

Նրա ջերմ համբուրների տակ յես ավելի յեմ կուչ գալիս ու սեղմվում:

Հետո նա իմ թեից բռնած մոտեցնում է կանաչ թավշով ծածկված փափուկ թախթին ու ինքը կըրկին պառկում է նրա վրա: Նա զույգ ձեռքերից բռնած ձգում է իրեն, բայց հենց այդ նույն ժամանակ դուռը շրխկալով բացվում է ու չառած աչքերով այնտեղ կանգնում է Սուրխ հանրմը...

9. ՄԻ ՃԻՉ ՈՒ ՄԻ ՓԱՅՏ

Չգիտեմ ինչպես, իսկույն այնտեղից յես դուրս եմ պրծնում և ուղիղ դեպի արտ:

Ամբողջ որը հարբածի նման գլուխս պտույտ և գալիս ու չեմ իմանում, թե յես ուր եմ:

Յեւ յերեկոյան, յերբ բոլորից ուշ վերադառնալով գոմն եմ մտնում, բոլոր տղաներն ել այնտեղ սովորականի պես զրուցում են:

— Հայ, ելի նապաստակ վորսալու եյիր գնացել, վոր եսքան ուշ ես գալիս: Դեզ սպասելով քաղցած մեռանք,—ասում ե նրանցից մեկն ու Նազիմը լուռ, վոտքի յե կանգնում, գնում ե հացը բերելու:

Սակայն նա վոտը դեռ դռնից դուրս չգրած, բակից լսվում ե մի սուր ճիչ ու լռութիւն...

Մենք բոլորս Գարսափում ենք ու նստում տեղնեւրում:

Նազիմը վիզը յերկարացնելով դուրս ե նայում ու հետ գալիս:

— Սաքինեն եր, նա ընկավ...

Իսկ քիչ հետո, ալլայլված, մի հաստ փայտ ձեռքին, դողդողալով գոմն ե մտնում Հաջին:

— Ո՛ւր ե են լակոտը:

Յես սարսափից կուչ եմ գալիս:

Նա տեսնում ե ինձ ու ձեռքով անում:

— Մի դեսը յեկ:

Յես տեղիցս չեմ շարժվում: Նա չուած աչքերով մոտենում ե ինձ, ատամները սեղմում ու նրա փայտի ծանր հարվածն իջնում ե ուսիս: Սակայն հարվածը յերկրորդ անգամ չի կրկնվում: Նազիմն իսկույն բռնում ե նրան և յես արագութեամբ գոմից դուրս եմ վազում:

Այն ամբողջ գիշեր վազեվազ գալով, լուսադեմին միայն յես հասնում եմ մեր գյուղը:

10. ՎԵՐՋԻՆ ԼԻՐԻՔԱԿԱՆ ԳԼՈՒԽ

Վերջին ժամանակներս, յերբ պրոլետարական այս մեծ քաղաքում յես գնում եմ թուրք կանանց աղւումբը, ուրախ դեմքով դիտում եմ Հարսավը շարտած կանանց ու յերբմն ել նրանցից մեկի կամ մյուսի հետեւից յերկար նայելով ասում եմ.

— Արդոք Սաքինեն չի՞ սա...

Միթե նրա սևորակ աչքերն ընդմիշտ Հարսավի տակ պետք ե փայլեն, միթե այն նրա վերջին ճիչն եր, վոր յես լսեցի...

1931 թ.

ԱՐԵՎԸ

1

Գարնան հորդ անձրևներից հետո, արևն այստեղ ավելի տաք է լինում: Անձրևը լիզում է ծառերի տերեփները և նրանք պսպղում են արևի շողերի տակ:

Տաքից սևացած մի ամրակազմ աղա, վոր նոր է յեկել այստեղ, ինձ պատմում է, վոր իրենց մոտ անձրեվից հետո տերևները չեն փայլում:

Յերբ գարնան հորդ անձրևներն այստեղ ել են լիզում լայն փողոցների հատ ու կենտ ակացիաների չեչոտ տերևները, նրանք իրենց գլուխներն ավելի յեն կռացնում ու տխուր նայում գետնին:

Այստեղ բարձր-բարձր շենքերի տանիքներից անձրեվաշուրը հորդաններից թափվում է, միանում մայթերից հոսող պղտոր ջրերին և արագավազ մի վտակ կազմելով, շտապում է դեպի լայն ու հսկա ծովը...

Ծովը կարոտանքով գրկում է այդ ջրերին:

Այդ նույն ժամանակ, քաղաքից դուրս, տափակ ու յերկար շենքի գլխին մաղում է բարակ անձրևը, իսկ ներսում — յետում՝ կյանքն ու աշխատանքը:

Այստեղ — ներսում, հորդաններից թափվող անձրեվաջրի նման հոսում է շիկացած չուզուներ հալոցքը և հոխորդալով լցվում տակը դրած դուլերի մեջ:

Յերոշկան կռնում է, ծանրությամբ վերցնում հալոցքով լեքը դուլերն ու լցնում քառակուսի կաղապարների մեջ:

Շիկացած հեղուկն այստեղ նախ կապտում է, հետո սևանում և սառչում:

Յերոշկան թռչնում է կաղապարները, վերցնում յերկաթե յերկար ունելիքն ու մոտեցնում քուրայի վրա վառվող խողովակին: Ունելիքի ծալրում պտտվում է խողովակն ու բոցավառվում:

Այդ բարձր ջերմությունից նրա ճակատին դուրս են գալիս քրտինքի հատ-հատ շողշողուն կաթիլներ, պլսպղում քուրայում պարոզ բոցերի լույսի տակ, ապա դուրսվում են ցած, խառնվում հողին:

Հաղիվ քսանյերեք տարեկան է Յերոշկան, տաքից սևացած ու ամրակազմ: Զլուտ մկանները նրա թեփավոր կրծքակալի տակ ամեն մի շարժումից ուռչում են և ասես ուզում են դուրս փախչել փականքից:

Հետո Յերոշկան ունելիքով դուրս է տանում խողովակը և գնում է կողքի ցեխից նորը բերելու: Փենյան այստեղ է աշխատում: Նա թևերը բաց, կապույտ բլուզ է հագնում, նրա մազերը կարճ են կտրած ու գլխին կարմիր թաշկինակ կա: Յերոշկան թեթև խրվում է Փենյայի ուսին:

— Ելի թևիդ տակը քամով լցվեց — կեղծ բարկությամբ ասում է Փենյան ու նայում նրան:

— Դե լավ, դե լավ, Փենյուշա, մի բարկանա. յես գնացի:

Յերոշկան վերցնում է նոր պատրաստած խողովակներն ու վերադառնում:

Փենյան կռնում է «ցենսորբեժի» վրա, լցնում նրա շշաձև խողովակը սև հողով և մանկան նման թռչկոտում:

Մի տարի յե, վոր միասին են աշխատում:

Յերբ աշխատանքը վերջանցնում են, յերեկոները ժողովից կամ ակումբից միասին են դուրս գալիս:

Փողոցում նա աղջկա թևն առնում ե իր թևի տակ ե սեղմում իրեն:

— Ուժե մի փորձի, ցավացրիր թևս:

— Մրցման ենք դուրս յեկել, կարող ես դու ել ցավացրու:

— Գործարանում, սոցմրցման ժամանակ, հույս մի ունենա, վոր ինձ կհաղթես, բայց այստեղ՝ չգիտեմ:

— Շատ ինքնավստահն ես յերևում, բայց դեռ կը տեսնենք:

Լայն փողոցներով խիտ, իրար հրելով անցնում են մարդիկ ե նրանց վողողում ե ելեկտրական լույսը:

Նրանք դուրս գալով փողոց՝ լուծվում են շրջող մարդկանց բազմության մեջ: Հետո հոգնած, յերբ նըրոնք վերադառնում են դեպի տուն, Յերոշկան ճանապարհին ասում ե.

— Ֆենուշա, շատ եմ սիրում. . .

— Քեֆիս չի, կուգեմ՝ քեզ չեմ սիրի. . .

Բարձր սյունից նայող ելեկտրական փայլուն ճրագը կարծես ծիծաղում ե:

* * *

Յեվ առավոտյան կրկին յեռում ե սովորական աշխատանքն ու վառարանից հոսում ե չուգունե հեղուկը:

Յերոշկայի ճակատից քրտինքի մի կաթիլ կրկին դուրս ե գալիս, հանդարտությամբ գլորվելով ընկնում կրծքին ամրացրած նշանի վրա:

Բուրգաձև այդ նշանի հիմքից դուրս են գալիս բոցերի յերեք լեզվակներ ու վեր բարձրանալով՝ կարծես ժպտում են Յերոշկային: Լեզվակների տակից կոր գծով անցնում են տառերն ու ընդգրկում ամբողջ նշանը: Յերոշկան անփութությամբ սրբում ե ճակատի քրտինքն ու կռնում կաղապարի վրա:

Այդ ժամանակ նրա կողքով անցնում ե Սաշա Բլուզնիկովը: Նա գնում ե այն ցեխը, վորտեղ Ֆենյան ե:

Բարձրասակ, մոտ քսանհինգ տարեկան, բայց դեղնած դեմքով մի տղա յե — գործարանի գրասենյակային աշխատողներից: Հաճախ նա գալիս ե այդտեղով անցնում, ընդմիջումներին գնում Ֆենյայի հետ մի քիչ խոսում ե վերադառնում:

— Ֆենյա, Ֆենյուշա, Սաշիկդ յեկավ, — նրա հետեւից ասում ու Յերոշկան ու դարձյալ կռնում ե կաղապարի վրա:

Նրան վոչ Ֆենյան ե լսում ե վոչ ել Սաշա Բլուզնիկովը: Այդտեղ անընդհատ պտտվում են ցենսորեք-թերն ու անվերջ չկշկում:

Սաշա Բլուզնիկովը կանգնում ե Ֆենյայի դեմ ու դեմ, մի պահ հմայված նայում նրա ցիխոտված մատներին, նայում նրա կարմիր ե առողջ այտերին, սև-սև աչքերին ե ասում.

— Այս աշխատանքը ձեզ բոլորովին չի սաղում, Ֆենյա:

— Իսկ բուլկի ուտել կսաղի՞ — ծիծաղելով հարցնում ե Ֆենյան:

— Ե՛հ, դուք կատակ եք անում, իսկ յես ամենայն լրջությամբ եմ ասում:

— Բա լավ, իսկ ինչո՞ւ չի այս աշխատանքն ինձ սաղում:

—Չգիտեմ, բայց ինձ այդպես ե թվում:

—Ի՞նչ կարող եմ ասել, ձեր կարծիքն ե,—լրջա-
ցած՝ ասում ե ֆենյան ե շարունակում ե հող լցնել
ցենսորեթի մեջ:

3

Այնտեղ յերեկոները ջինջ են լինում ու զով: Գոր-
ծարանից ներքե լայն փողոցն ե ձգվում: Նիհար ակա-
ցիաները բարձրանում են փողոցի յերկու կողմերից:

Սաշա Բլուզնիկովը աշխատանքից դուրս գալուն
պես լվացվում ե, շորերը փոխում, իսկ յերեկոյան,
յերբ աստղերը փոփում են նիհար ակացիաների գըլ՝
խին, նա փողոց ե դուրս գալիս, նայում ե յերկնքում
ցրված աստղերին, բերնի ծուխը բաց թողնում ե
խորը շնչում:

Այդպես նա հաճախ մենակ շրջում ե այդ փողոցում
ե նայում աստղերին:

Յերբ նա տեսնում ե ֆենյային անցնելիս, խորը
զլուխ ե տալիս ե ասում.

—Վողջագուրանք, ֆենյուշկա...

Ֆենյան ուրախ ծիծաղում ե ե առանց պատասխա-
նելու՝ հեռանում:

Նա դարձյալ այդպես եր վարվել, յերբ Սաշա Բլուզ-
նիկովը մի անգամ նրան ասել եր.

—Ֆենյա, ֆենյուշկա, յես ձեզ այնքան, այնքան
եմ սիրում, վոր...

—Ոյ, ոյ, ոյ—ծիծաղելով ձեռքը թափահարել եր
ֆենյան ե շտապ հեռացել: Իսկ գիշերը նա յերկար
մտածելուց հետո յեկել եր այն յեղրակացութան, վոր
Սաշա Բլուզնիկովը համենայն դեպս վառ տղա չե:

—Ֆենյա, ֆենյուշա, կանգնիր,—թեից բռնելով
այդ որը ասում ե Սաշա Բլուզնիկովը:

—Այդ դու յե՞ս—ասում ե ֆենյան ե նրանք շրջում
են լայն փողոցի ծառերի տակով:

Նրանք լուռ են ե սպասողական դրության մեջ:

Սաշան ուզում ե խոսել, բայց գտնում ե, վոր այդ-
պես լուռ շրջելն ել վատ չե:

—Ախ, այն ո՞վ ե ասել, վոր «յերբ սրտերն են խո-
սում, լեզուները պետք ե լռեն»,—մտածում ե Սաշան
ե նրանք քայլում են:

—Ֆենյա, ֆենյուշա, մի՞թե ինձ չես խղճալու,—հան-
կարծ ասում ե Սաշան՝ առանց գլուխը բարձրացնե-
լու—յես չգիտեմ, թե ինչպես եմ սիրում քեզ...

Ֆենյան լրջությամբ նայում ե նրան ե չգիտե ինչ
պատասխանել:

—Ֆենյուշա, յես կխեղաբարվեմ, յես ինձ կորցրել
եմ. ինչ հրամայես, այն ել կանեմ—ե ինքաբերաբար
քնքուշ խոսքերը դուրս են թոչում նրա բերանից:

—Դե ի՞նչ ես վողեռովել,—ասում ե ֆենյան՝ հան-
կարծ նրա ձեռքը բռնելով,—մի՞թե չես կարող մի ու-
րիշին ձարել:

—Ֆեն, ֆենյուշկա, ախր յես միայն քեզ եմ սիրում...

Հետո լուռությամբ քայլում են նրանք, իսկ նրանց
զլխավերևում աստղերն են անհամբերությամբ դողդո-
ղում:

—Իսկ Յերոշկային ի՞նչ անենք—ե՛մ մտածկոտ, ե
ծիծաղելով ասում ե ֆենյան:

Սաշան իսկույն խլում ե նրա ձեռքն ու թափով
գրկում նրա փափուկ իրանը: Ֆենյան թեթե հրում ե,
փախչում մի կողմ: Սաշան սթափվում ե ե նայում
նրա հետեից:

Մի աստղ հիասթափվելով, սուզվում ե կապույտ
յերկնակամարում՝ յետեից յերկար գիծ թողնելով:

Իսկ Ֆենյան, յերբ փափուկ վերմակը քաշում է գլխին, մտածում է և Յերոշկայի, և Սաշայի և հիասթափված աստղերի մասին:

4

Բոլորն ել ավրալի յեն գնացել:

Առավոտյան արևի պայծառ շողերն ընկել են բարձր պատի վրա կանգնած Յերոշկայի մեջքին:

Այդտեղ են գործարանի ծառայողներն ու բանվորները, վորոնք միացած ուրիշ տեղից յեկածներին հետ՝ յեռանդով աշխատում են:

Նրանք յեկել են յեղբայրաբար ոգնելու նրանց, ովքեր դժվարացել են պլանները կատարելու:

Ներքևում աշխատանքը յեռում է:

— Տե՛ւր, քա՛րը տուր, — վերևից պահանջում է Յերոշկան:

Մեկը ծանր քարը մեկնում է նրան:

Յերոշկան կռնում է բռնելու Քարը նրան ձգում է և նա յերկրորդ հարկի պատի գլխից գլորվում է ցած:

Մի պահ աշխատանքը կանգնում է:

— Յերոշկան եր — լսում է Ֆենյան...

Նա տեսնում է միայն նրա մեկնած վրաներն ու արյունոտված դեմքը:

Հետո ավտոն տանում է նրան, իսկ աշխատանքը շարունակվում է:

Յերեկոյան դեմ, յերբ բոլորն ել պատրաստվում են գնալու, Սաշա Բլուզնիկովը մոտենում է Ֆենյային: Նա գլուխը կախել է ու պատի տակ տխուր կանգնել:

— Ֆենյա, Ֆենյուշա — կամաց շշնջում է Սաշան. — կարելի չէ քեզ մոտ գալ:

Ֆենյան հանկարծ շուռ է գալիս և նայում Սաշային: Նրա աչքերում նկատվում են հաղիվ նշմարելի

արցունքներ: Ամբողջ դեմքը սկսում է գեղեցիկ տըխրություն:

— Ֆենյուշկա, յես յեկել եմ...

— Թող — խստությամբ ասում է Ֆենյան: Նրա դեմքը փոխվում է և աչքերից արցունքներ են հոսում:

— Ֆեն, ի՞նչու համար ես եղպես, ի՞նչու...

— Ի՞նչ — ասում է Ֆենյան — ընկել ե...

— Յերոշկան:

— Հեռացիր, ի՞նչ ես ուզում:

— Ֆենյա — ասում է Սաշան՝ նրան մոտենալով:

— Հեռացիր, ասում եմ, դու ինձնից վոչինչ ել չես ստանա...

— Ֆենյուշկա, մի ասի, — աղերսում է Սաշան:

— Հեռացիր, զգվելի — տհաճությամբ ասում է Ֆենյան ու հեռանում...

Ելեկորական գնացքը տնքում է ներքևում: Բոլորն ել շտապում են դեպի այնտեղ:

Ֆենյան միանում է մյուսներին, իսկ Սաշա Բլուզնիկովը թույլ-թույլ քայլերով գնում է նրա հետևից:

5

Ամբողջ գիշերը Ֆենյան քնել չի կարողանում: Աչքերը փակում է, վերմակը քաշում գլխին, բայց դարձյալ չի հաջողվում քնել: Նա անընդհատ շրջվում է կողերի վրա և մտածում:

— Տեսես ի՞նչ յեղավ... իսկ յեթե... մեռնի...

Նա սկսում է իրեն նախատել, վոր վորոշեց նրա հետ չամուսնանալ: Նա մոռացավ Յերոշկայի ուրախ և աշխույժ բնավորությունը, նրա յեռանդն ու աշխատասիրությունը, և վերջապես նրա առողջ կազմվածքն ու ուժեղ մկանները... Նա խոսք տվեց Սաշա Բլուզնի-

կովին, վորը սովոր ե միայն աստղերի տակ յերգվելու:

Նա Սաշա Բլուզնիկովին համեմատեց Յերոշկայի հետ և տեսավ, վոր Յերոշկան ամբողջ ցեխում ամենաառաջինն եր իր աշխատունակությամբ ու անսպառ յեռանդով: Ամբողջ ցեխում ռվ եր հասնում նրան: Նա յերբեք և վոչ մի անգամ աշխատանքից չի բացակայել:

Ի՞նչն եր պատճառը, վոր նա խոսք տվեց Սաշային՝ ասյն, վոր նրանք գիշերները դուրս գան մութ ծառուղին և ունկնդրեն սրտների տրոփյունին: Վոչ, վոչ, նա — Ֆենյան միայն Յերոշկային ե սիրում: Նրանից դատուրիշ վոչ վորք չի կարող նրա սիրտը գրավել:

— Ա՛խ, թող մի լավանա...

Այո, թող Յերոշկան լավանա, Ֆենյան կգնա նրա մոտ, ամեն ինչ կխոստովանի և կասի, վոր նրանից բացի ել վոչ վորքի չի սիրում:

... Յեւ ամբողջ գիշեր մտածում ե նա ու շրջվում կողերի վրա:

Լուսադեմին քաղցր նինջը պատում ե Ֆենյային և նա զարթնում ե միայն այն ժամանակ, յերբ արևի յերկար շողերը նայում են նրա պատուհանից ներս:

Նա խսկույն վեր ե թռչում և դուրս վազում դեպի հիվանդանոց:

Այնտեղ ասում են, վոր Յերոշկան ամբողջ գիշեր սաստիկ տաքության և զառանցանքի մեջ ե յեղել:

Ֆենյան անհանգստությամբ մոտենում ե մահճակալին և սարսափահար կանգնում նրա գլխավերևում: Նրա ամբողջ դեմքն ուռել ե և կապտել:

Ֆերեսի քերծված կաշին բարձրանալով ծածկել ե աչքերը: Նա միանգամայն այլանդակվել ու անճանաչելի յե դառել:

Ֆենյան մի պահ այդպես զարհուրանքով նայում ե նրան և հանկարծ ձայն ե տալիս:

— Յեր, Յերոշկա...

Նա չի խոսում և միայն խորը և դանդաղությամբ շնչում ե:

— Յերոշկա — կրկին կանչում ե նա և այս անգամ ել պատասխան չստանալով, նրա աչքերից սկսում են արցունքի կաթիլները ներքև գլորվել:

Մոտենում ե նրան հերթապահ բժիշկն ու ասում:

— Մի անհանգստացեք, բան չկա. նա քնել ե...

Հետևյալ որը Ֆենյային հիվանդանոցից հեռախոսով պատասխանում են, վոր դրուժյունը համեմատաբար լավ ե: Իսկ գործից հետո, յերբ նա դարձյալ կանգնում ե մահճակալի վերևում, տեսնում ե Յերոշկայի բացված աչքերը, բայց չի խոսում:

Նա հանդարտությամբ շնչում ե և անթարթ աչքերով Ֆենյային նայում:

Ամեն որ առավոտները Ֆենյան հեռախոսով հարցնում ե Յերոշկայի մասին ու գործից հետո ինքն ե գալիս հիվանդանոց:

Մի որ ել, յերբ արևի յերկար սյունը մեկնվում ե հիվանդանոցի լայն միջանցքի յերկարությամբ, Յերոշկան դողդողալով վոտքի յե կանգնում և չուստերը սալանատակին քսմանով սկսում ե շրջել:

Հանկարծ, ուրախ ժպիտը դեմքին, նրա առաջն ե դուրս գալիս Ֆենյան:

Յերոշկայի սիրտը թնդում ե ուրախությունից, և նա նստում ե մոտը դրած նիզ նստարանի վրա:

— Ո՛յ, արդեն վեր քո կացել ուրախացած վազեվադ նրան մոտենալով ասում ե Ֆենյան:

— Դու սոցիալիստական մրցանակը տարար, վերջացրիր, յես դեռ վեր ել չկենամ:

—Չի, մի անհանգստանա, սոցիալիստական մրցանակը մենք յերկուսով միասին կտանենք:

Ֆենյայի սիրտը կարծես ինչ վոր ծանրությունից ազատվում, թեթևանում և ուզում է տեղից դուրս գալ ու թռչել:

Նա ժպտալով մոտենում է Յերոշկային, նրա փաթաթած գլուխը սեղմում կրծքին և նրանք համբուրվում են:

Իսկ արևի յերկար սյունը դողդողում է նրանց վրաների տակ:

1931

Տ Ա Տ Ի Կ Ը

Այս տարի մեր դաշտերում բուրալից ծաղիկներ կբուսնեն յեվ բերքառատ կլինի:

Այս տարի արտերում հասկերն ավելի ուռած կլինեն, վորովհետև այս տարի ցերեկները՝ միշտ տեղում են հորդ անձրևները, իսկ յերեկոները ջինջ յերկնքից անձրևի նման կաթում են ուրախ աստղերը...

Այս տարի մի կին կմեռնի ու կտխրեցնի Եդիկին ու Սեդիկին, վորովհետև նա պառավել է և նրան դուր չի գալիս գետերի հորդանալը, անձրևի գալը...

Անձրևի տակ փայլփլող յերաժշտական գործիքները կնվվան և Եդիկն ու Սեդիկը կկոցած աչքերով ճամբու կղնեն տատիկի դագաղը: Նրանք լաց կլինեն, վորովհետև ել տատիկ չի լինի, վոր նրանց համար այնքան տարորինակ հեքյաթներ պատմի:

Իսկ հաջորդ առավոտյան, յերբ արևի ճառագայթները բակում կհուրհուրան, Եդիկն ու Սեդիկն ել կմիանան նրանց հետ և «սեյեֆուն» կխաղան:

—Սեդիկ, ծալմըտը—նրանից մի քանի քայլ հեռու կանգնած, բարակ թելի ծայրին ամրացված լուցկու տուփն ականջին դնելով՝ կասի Եդիկը:

—Ծալմըտը—կպատասխանի Սեդիկն ու ժպտուն աչքերով յեղբորը կնայի:

Այդ ժամանակ մի ուրիշ յերեւա վազեմազ կգա նրանց մոտ և ուշադրությամբ նրանց նայելով կհարցնի.

— Եդ ինչ՞ եք խաղում:

— Տելեֆոն ենք խաղում:

— Իսկ ինչ՞ բան ե ծպլմնւոյ:

— Եդ մաման ա տելեֆոնով ուսներեն թոմաս քե- ու հետ խոսում:

Այնուհետև նրանք իրենց խաղը կշարունակեն միասին, արեւը կտաքացնի մեջքները և քրտինքը կհոսի փողեթաթախ ճակատներից:

Յերեկոյան, յերբ աստղերը կսկսեն դողդողալ յերկնքում, մայրիկը պատշգամբ դուրս կգա ու յերեւա- ներին կկանչի.

— Եդիկ, Սեդիկ, քնելու ժամանակն ե, տուն յեկէք:

Ընթրիքից հետո մայրիկը կհանգցնի ելեկտրա- կան լույսն ու բարակ վերմակը քնքշությամբ կքաշի նրանց վրա:

Հետո, յերբ իրենք ել կպառկեն քնելու, Եդիկի հայ- րը վոտները յերկարացնելով անկողնում՝ կհարցնի.

— Աննա, ի՞նչ ե լինելու յերեւանների դրությունը:

— Չգիտեմ իսկապես, քանի մայրիկը կար, ելի լավ եր. Այսուհետև ո՞ւմ մոտ պետք ե մնան, չգիտեմ...

Հետո վեմակը կթագցնի նրանց խոսակցությունը և սենյակում կտիրի անթափանցելի խավարն ու լուռ- թյունը:

Այդ ժամանակ լուռ, դանդաղ քայլերով «ներս կմտնի» տատիկն ու Եդիկին իր գողը կառնի: Նա կարոտանքով կհամբուրի Եդիկի այտերն ու կասի.

— Շատ, շատ եյի կարոտել քեզ, Եդիկ...

— Բա ո՞ւր եյիր գնացել:

— Տարեկ եյին, Եդիկ, քաջքերը, դեմերը...

— Իսկ քեզ չարչարեցի՞ն:

— Շատ, շատ տանջեցին ինձ, Եդիկ: Նրանք գամել եյին ինձ այտնից և վոտներիս տակը կրակ դրել: Մե- կը քաջքշում եր մազերիցս, իսկ մյուսները՝ հոհոում եյին: «Դու անաստված ես, դու չես հավատում» ասում եյին նրանք: «Մենք քեզ այսպես պետք ե խորովենք: Մարմինդ մեր սե շներին կտանք, իսկ հոգիտ՝ կուպրի կարսում կդնենք»...

— Տատ, տատիկ ջան, իսկ դու լաց չեյիր լինում:

— Նրանք դրանից ավելի եյին կատաղում: «Դու պետք ե այնտեղ լաց լինեյիր և ասուուն չմոռանայիր» ասում եյին նրանք...

Եդիկը վախենալուց կսեղմվի տատիկին, իսկ նա վոտքի կկանգնի:

— Եդ ուր, տատիկ, յես վախենում եմ...

— Յես գնում եմ, Եդիկ, յես գնում եմ...

— Վայ, չար դեները, տատիկ, չար դեները, յես վախե- նում եմ. դու մի գնա...

— Չե, Եդիկ...

— Վայ...

— Եդիկ, Եդիկ, ինչո՞ւ յես լաց լինում — զարթնելով իսկույն կհարցնի մայրը:

— Վայ, դեմերը, մամ, դեները...

— Դե չկա, բալիկ ջան, դե չկա: Մի վախեցիր...

— Չե, յես վախենում եմ, ուր գնաց տատիկը, յես վախենում եմ...

— Բնիր, Եդիկ ջան, մի վախեցիր:

Կա թնա՞նա հայրիկն ել ու Եդիկին նրանք իրենց մոտ կառնեն: Յերբ Եդիկին նրանք կգնեն իրենց արանքում, հայրը կասի.

—Պառավը վատ ե սովորեցրել յերեխաներին:

—Ի՞նչ պետք ե անել, Հգիտեմ...

—Պառավը...

Յեվ վերմակը կրկին նրանց վրա կքաշվի:

Այս տարի մեր դաշտերում բուրալից ծաղիկներ
կբուսնեն, հասկերն ավելի ուռած կլինեն և մի պառավ
կմեռնի, վորովհետև նրան դուր չի գալիս գետերի
հորդանալը, անձրևի գալը...

1931

Ich liebe Dich

սիրով՝ ԼԻՉԱՅԻՆ

—Կարող ե պատահել, վոր դուք փողոցով անցնե
լիս՝ լսեք Ich liebe Dich և այդ բառերի իմաստը Հաս-
կանալով շարունակեք ձեր ճանապարհը: Մի քանի
քայլ Հանցած, ձեր յետևից յեկողները շարունակեն.

—Այո, նշանակում ե յես սիրում եմ քեզ:
Այս անգամ արդեն դուք յետ նայեք, տեսնեք ձեր յե-
տևից խոսելով գալիս են յերկու գեղեցիկ աղջիկ:
Նրանք բարձրահասակ են, սևաչյա ու թխամազ: Դեր-
մաներեն այդ բառերը դպրոցում նոր են սովորել,
կրկնում են, վոր մտքներումն ամրանա: Իսկ դուք
յերիտասարդ եք և ձեր յերակներում պտտվում ե կար-
միլ արյունը:

—Ո՛ւմ, այդ ինձ եք սիրում, — իսկույն յետ դառ-
նալով ասեք դուք և ժպտալով նայեք նրանց: Նրանք
ձեր խոսքերից ամաչելով գլուխներ կախեն և թեք-
վելով իրար ականջի փսփսան:

Ոգտվելով այն հանգամանքից, վոր նրանք լուռ
ընդունում են ձեր կատակը, դուք ավելի վողեվորված
շարունակեք:

—Իսկ վճրտեղից գիտեք, վոր յես ել ձեզ եմ սի-
րում:

—Մենք այդ ձեզ չեյինք ասում, — կամաց շշնջա
նրանցից մեկը:

— Ի՞նչ կլինի, վոր հենց ինձ ասեք:

Յեկ այսպես դուք ծանոթանաք ու աշխույժ, գրող-
ցելով անցնեք ամբողջ փողոցը: Կարող ե պատահել,
վոր բաժանվելիս նայեք իրար, դարձյալ ժպտաք ու
քնքույշ «ցտեսությունով» անջատվեք: Իսկ յերբ փա-
րժուսի դարպասով անցնելիս լինեք, մտքներումդ
կրկնեք նրանցից լսած խոսքերն ու մտնեք արհեստա-
նոց:

Հետո արհեստանոցում անընդհատ պտտվի մեքե-
նան ու նրա հանած ձայնը ձեզ թվա, թե ասում ե.

— Ich liebe Dich, ich liebe Dich...

Ապա յերբ սուլիչը սուլի, աշխատանքի ժամը
լրանա, դուք դուրս գաք փողոց, տեսնեք Աստղիկին
կապույտ բլուզի թեկերը ծալած դեպի տուն գնալիս
և չմոտենաք նրան:

Կարող ե պատահել:

Որինակ յես այդ որը մենակ տուն գնացի:

Յեթե ամեն որ Աստղիկի հետ տուն գնալն ինձ
համար սովորություն եր դարձել ու հաճելի յեր, յեթե
նրա հետ մեր խոսակցության նյութն անսպառ եր,
այդ որը չեյի ուզում հանդիպել նրան ու խոսել հետը:

Այդ որն իմ ուղեղում պտտվում եր միայն այն աղ-
ջիկն ու նրանից լսած բառերը:

Մի որ, յերբ յես թատրոնում կրկին հանդիպեցի
այդ աղջկան, ուզեցի զլուխ կախ անցնել, բայց իս-
կույն նկատեցի ինձ վրա հառած նրա սև-սև աչքերը:

Յես մոտեցա նրան ու ասացի.

— Ich liebe Dich...

Նա ժպտաց և կարծես թե ամաչելուց նայեց չորս
կողմը:

Յես հարցրեցի նրա անունը:

— Ո՞րքիա, — իսկույն ասաց նա և մենք խառնվե-
ցինք դահլիճում զբոսնողներին:

Ներկայացումը վերջանալուց հետո նա ինձ աս-
աց.

— Թույլ ե, թպրումներ չկան...

Յես զարմացա, վոր նա վոչինչ չասաց այն բան-
վորների մասին, վորոնք վոգեկորված աշխատում եյին
բարձրացնել իրենց աշխատանքի տեմպերը, կատարե-
լու ու գերակատարելու սոցմրցման պայմանագրում
նշված կետերը:

Յես զարմացա, վոր նա վոչինչ չասաց այն բան
վորի մասին, վորն աշխատանքի ամենայնուրեք ժա-
մանակ թողնում ու սառը ջրի տակ ե մտնում. նա
վոչինչ չասաց նաև այն կոմյերիտականի մասին, վորը
ծխախոտը բերանում՝ անդադար շրջում եր ժամա-
ցույցի տակով՝ տեսնելու, թե յերբ ե լրանալու դադա-
րի ժամանակը: Այս բոլորի մասին նա ինձ վոչինչ
չասաց ու մենք յերկար լռեցինք:

Այդ ժամանակ յես իսկույն հիշեցի Աստղիկին —
այն աղջկան, վորի հետ մենք այնքան աշխատել ենք
ու յերկար զրուցել:

Յեթե նա ինձ մոտ լիներ, կվիճեր ինձ հետ, ժա-
մացույցի տակով զբոսնողին կհամեմատեր մեր Ար-
միկի հետ ու մենք չեյինք լռի:

Յես այդ ժամանակ մեծ կարոտով հիշեցի Աստղի-
կին ու ցանկացա, վոր նա ինձ մոտ լինի...

— Իսկ կարող ե պատահել, վոր դուք Ո՞րքիային
թատրոնից ճամբու գցելուց հետո մտնեք անկողին ու
յերկաք, — չառ յերկար մտածեք նրա և Աստղիկի մա-
սին, նրանց համեմատեք իրար հետ, իսկ առավոտ

յան, յերբ արհեստանոց էք ուզում մտնել, դռանը
հանդիպեք Աստղիկին ժպտալիս, ուրախ-ուրախ մոտե-
նաք նրան, մի պահ լուռ նայեք նրան և ձեռներդ
դնելով ուսին՝ ասեք.

— Աստղիկ, Ich liebe Dich.....

Նա ձեզ չհասկանա, դուք նրան բացատրեք և թե-
վից հուպ տալով մտնեք արհեստանոց:

Կարո՞ղ ե պատահել...

1931

ՄԻ ՓՈԽՆՁ, ԾԱՂԻԿ

Ընկերոջս՝ Գրաւուկ

1

Մայրը կանգնել եր ճանապարհից քիչ դուրս, աչ-
քերը արեւի շեղակի ճառագայթներից պաշտպանելու
համար՝ ձեռքը դրել եր ճակատին և նայում եր դեպի
սովերապատ ճանապարհը, վորտեղից պետք ե զար
նա:

Բարձր բլուրների թանձր սովերն իջել եր ճանա-
պարհի վրա յիվ արեւկա կողմից այնտեղ նայողին
վռչին՝ չեք յերեւում: Մայրը լարել եր իր ամբողջ
ուշադրութիւնը, բայց այնտեղից վռչ մի ձայն չեք
լսվում: Նա յերկար նայելուց հետո սկսեց կասկածել.

— Զլինի, թե Աղաճլիկը ստել ե... —

Այդ մտքից նրա վրտները թուլացան, քիչ փաց
նստեք տեղում, բայց նույն ժամանակ սովերապատ
ճանապարհից ձայներ լսվեցին: Նա անմիջապէս լարեց
իր ուշադրութիւնը ձայները լավ լսելու համար: Բայց
այդ ձայները նրան ծանոթ եյին. այդ իրենց գյուղա-
ցիներն եյին վերադառնում ներքեւի այգիներից՝ որ-
վա աշխատանքներից հետո:

Մարինոս բիբին կրկին հույսը կորցրեց. ուզեց
վերադառնալ, բայց նույն ժամանակ իր հետեւից լըս-
վեց իրենց հարեւան Հայկաղի ձայնը:

—Վայ, Մարինոս բիբի, մուշտուկուդա...

Մարինոս բիբին ել վոչինչ չկարողացավ խոսեւել նրա սիրան իսկույն ուժգնորեն թնդաց, ձեռներն ինքնաբերաբար իջան ծնկներին և նա կարողացավ միայն բացականչել.

— Յանի զմրթ, Հայկազ ջան, յես քո հոգուն մառտաղ...

Հետոնա ել միջոց չունեցավ նայելու իրեն փաթաթ-վողի զեմքին. նա միայն ամուր գրկեց նրան և գլուխը սեղմեց շրթունքներին:

Յեկողը Մարինոս բիբու վորդին եր. Ուղիղ տասը տարի մայրը նրան չեր տեսել: Մի ամիս առաջ տղայից նամակ եր ստացել, վոր ամառն իրենց մոտ ե գալու, իսկ թե վոր որը, այդ չեր գրել: Մարինոս բիբին սրտատրոփ սպասում եր տղային: Իր վորդու գալու մասին նա գյուղում բոլորին ել հայտնել եր:

Գյուղում շատերն եյին մեծ հետաքրքրությամբ սպասում Բագրատի գալուն: Նրա յերկար բացակայությունից հետո ուզում եյին տեսնել, թե ինչպիսի մարդ ե դուռն նա: Ճիշտ ե, մինչեւ Բագրատի գալը գյուղում հաճախ եյին նրա մասին խոսում. նրան տեսնողները պատմում եյին, վոր հասունացել, խելոք տղայե դառել, անուն ե հանել: Իսկ նրանք, ովքեր չեյին տեսել, ուզում եյին տեսնել, իրենց լսածներն անձամբ ստուգել:

Այդ որը Աղաջնիկը ներքեւի աղվորից տուն գալիս ճանապարհին տեսել եր, վոր մի անձանութ մարդ, ճամպրուկը շալակին, սենակ զեպի գյուղն ե գնում, ինքը մոտեցել եր նրան, հալցրել և իմանալով, վոր Մարինոս բիբու տղան ե, վաղե վազ յեկել եր մորը հայտնելու ուրախ լուրը, իսկ Բագրատը միանալով աշխա-

տանքից վերադարձող մյուս գյուղացիներին՝ նրանց հետ զրուցելով գյուղ եր յեկել:

Մարինոս բիբին իր վորդուն յերկար ժամանակ գրկից բաց չեր թողնում:

— Բոլ հերիք ա, Մարինոս բիբի. — քիչ հետո ասաց Հայկազը — մի քիչ ել թող ուրիշների համար:

— Չե, հրեն եսքան վախտ ուրիշներինն ա յեկ ել. անջախ ա ձեռս ընկել, հմի յեկ իմա պետք ա լինի: Տասը տարի Մարինոս բիբու պոռնները կարոտից չորացել-ճաքճքոտել են, թող մի կարոտս առնեմ ե...

Մինչև տուն հասնելը, ճանապարհին նրանց միացան ելի նորանոր գյուղացիներ, վորոնցից շատերին Բագրատը ճանաչում եր: Չնայած տասը տարվա բացակայությանը, նա այնուամենայնիվ նրանց չեր մոռացել: Նա սերտ նամակագրություն ուներ իր համագյուղացիներից, հասակակից ընկերներից շատերի հետ: Այդ նամակագրությունների ընթացքում այս կամ այն առիթով հաճախ եյին հիշում իրենց ծանոթ գյուղացիներին և դրա համար ել Բագրատը նրանց չեր մոռանում:

Տուն հասնելուն պես իսկույն նրան շրջապատեցին հարեան հարեանուհիները: Բավականաչափ հարց ու փորձից հետո, նստած կանանցից մեկն ասաց.

— Աղջի, Մարինոս, հլա մի տղիդ հոգսը քաշիր, ճամբա յա յեկել, սոված կլինի:

— Հա, մեռնեմ տղի բոյին — ասելով՝ իսկույն վտաքի կանգնեց մայրը:

Մյուսները գնացին: Մարինոս բիբին շփոթվել եր: Չգիտեր ինչով հյուրասիրել վորդուն: Նա անընդհատ վազվզում եր մի տեղից մյուսը, մի անկյունից մի ուրիշը և միշտ ել դատարկաձեռը գալիս տղայի մոտ:

—Անունիդ մեռնեմ, ախր ի՞նչ բերեմ քեզ համար, ի՞նչ ես ուզում...

—Ի՞նչ ես քեզ կորցրել, մայր—մոր շփոթությունը տեսնելով՝ ծիծաղելով ասաց վորդին:

Այդ ժամանակ դրսից վոտնաձայն լսվեց և մայրը չկարողացավ վորդուն պատասխանել:

Յեկողը Բագրատի հայրն էր:

Հայրն ավելի թույլ գտնվեց, քան թե մայրը: Ներան դեռ գլուղը չմտած հայտնել էյին վորդու գալու մասին և նա մինչև տուն հասել էր գլխիկոր և նա բազում տեսնելով վորդուն, անմիջապես ճանաչեց և փաթաթվեց նրան: Վորդուն զրկած ժամանակ ել չըկարողացավ զսպել և արցունքի կաթիլները հանդարտ զլորվեցին...

Մարինոս բիբին նկատելով ամուսնու արցունքները՝ ձեռներն ողում բարձր բռնած, յերգելով մոտեցավ նրանց.

Առուն արագ գալիս ա,

Ենպես արագ գալիս ա,

Մի մարդ ունեմ սարի պես—

Սրտից բարակ՝ լալիս ա ո՛յ, լալիս ա...

—Առսըդ, այ առսըդ, ի՞նչ յերգելու վախտ ես ճարել:

—Բա ի՞նչ, քեզ պես անխելք եմ, վոր ուրախանալու տեղակ լաց լինեմ:

—Լավ, ել լավ, ճախարակիդ թեղ կարճ կտրիր, դու գնա ուտելու ճար տես:

—Ավելորդ բան ես ասում, այ հալիվոր, թե վոր խոսելու բան ել չես ճարում, եդ ել ջոկ բան ա...

—Փյա, այ տա, եդ հո կարգին փրկսոփ ես դառել ու վարդապետի փեշերը ծալել:

Մարինոս բիբին ամուսնու վերջին խոսքերը չլսեց. նա արդեն գնացել էր տուն ուտելու բան պատրաստելու: Իսկ իրենք՝ հայր ու վորդի, խոսելով բարձրացան տան կտուրը, ուր ամառ ժամանակ սովորաբար ընթրում էյին և գիշերները պառկում:

Այդ յերեկո, ընթրիքից հետո, նրանք շատ յերկար նստեցին: Հավաքվել էյին բոլոր հարեմանները: Բավականաչափ զրուցելուց հետո, յերբ նրանք գնացին, այս անգամ ել հայրն սկսեց իր հարց ու փորձը: Նա ամենից առաջ հարցրեց, թե քաղաքում ինչ գործի յե լինում իր տղան: Այդ մասին թեյել Բագրատը մի քանի անգամ եր գրել, վոր աշխատում է թերթի խմբագրատանը, վոր գրող է, բայց հայրը դրանից շատ բան չեր հասկացել:

—Ելի յես լավ չեմ հասկանում, թե փեշակդ ինչ ա. ախր ամեն որ առավոտվանից մինչեւ իրիկուն ի՞նչ դործ ես կատարում դու:

Բագրատի փոքրիկ յեղբայրը, վոր յերկար ժամանակ լուռ լսում էր, այդ ժամանակ մեջ ընկավ և հորը բացատրեց, թե ինչ է նշանակում գրող:

—Դե բանաստեղծ ա յելի, չես իմանում:

—Իմանում եմ ե, իմանում եմ, պանակեղծ ա, համա դե վճիռն ա դրա փեշակը...

Բագրատն ուզեց ինքը բացատրել, թե ինչով է զբաղվում, բայց յեղբայրը կրկին ընդհատեց նրան և ինքը շարունակեց դրանով իսկ կամենալով ցույց տալ, վոր ինքն արդեն գիտե, թե ինչով է զբաղվում իր յեղբայրը: Նա թվեց մի քանի հայտնի բանաստեղծների անունները, կտորներ ասաց նրանց զրվածքներից: Ասաց, վոր մի բանաստեղծություն ել Բագրատի զրվածքներից է կարդացել, վորը տպագրված է իրենց դասագրքում, Այդ վոտանավորն իրենք դեպ-

ըրոցում կարդացել են, վերլուծել և իմանալով, վոր
դրա գրողն իրենց գյուղացի յե, աշակերտների մեծա-
մասնությունն անգիր սովորել և ու միշտ արտասա-
նում են:

— Ինչ կա վոր, վոչինչ չունեմ, սկի վատ փեշակ չի,
հաճա դե...

— Դե լավ, այ մարդ—տեսնելով, վոր ամուսինը
միտք ունի դեռ շարունակելու, նրան ընդհատեց կինը
— մի քիչ ել եզուց հարց ու փորձ կանես. եսոր արդեն
բոլ ա. ճամբա յա յեկել չե, բեզարած կլինի:

— Ասենք եդ միսը դուզ ես ասում համաձայնեց
Ալեքսան ապերը—հարկավոր ա՝ մի քիչ գինջանալ. խո-
սելու վախտ հալա շատ կունենաք:

Դիշերը համարյա թե կիսվել եր: Մայրն արդեն
բացել եր նրանց անկողինները:

Բագրատը յերբ մտավ անկողին, մայրը նստել եր
կողքին: Նա չեռ ուզում տղայի մոտից հեռանալ և ըզ-
մայլված իր վորդուն եր նայում: Նա տակավին փոխ-
վել եր: Միանգամայն այն չեռ, ինչ վոր մայրն եր
պատկերացնում: Նա գյուղից գնալիս՝ լիքը, կա՛մրա-
թը չիկ տղա յեր, իսկ այժմ մեծացել և, հասակով մարդ
դառել, բայց ավելի յե բարակել ու քնքշացել:

Դեռ Բագրատի բացակայության ժամանակ մայրը
հաճախի մտքում պատկերացնում եր, վեր հիշում
նրան գյուղից գնալիս և այդպիսի րոպեներին նա
կենդանի կերպով իր աչքերի դեմ տեսնում եր Բագ-
րատին: Վորդու ուղարկած բոլոր նկարներն ել ճիշտ
այնպես եյին, ինչպես մայրն եր պատկերացնո մ: Իսկ
այժմ շատ քիչ նմանություն կա ներկա և մորը պատ-
կերացրած Բագրատի միջեվ: Կարծես թե նրա ուղար-
կած նկարներն ել չեն նմանում: Նկարների և իրա-
կան Բագրատի նմանությունը միայն թուխ-թուխ,

գրավիչ աչքերն են, իսկ մնացածն ամբողջապես այլ
մարդ ե:

Սակայն այդպես ավելի դուրեկան ե. նա այդպես
ավելի լավե ե, քան մայրն եր պատկերացնում:

Յեվ մայրը յերկար ժամանակ, հիացած կերպով
նայում եր իր վորդուն ու չեռ կշտանում...

2

Գյուղում Բագրատի համար որերն այնքան ել նը-
կատելի չեյին անցնում: Նա սկզբում հաճախում եր իր
բարեկամներին, գնում եր հարեվանների մոտ, ազատ
ժամերին զրուցում հետները:

Բացի այդ, նա քաղաքից իր հետ մի շարք գրքեր
եր բերել, գլխավորապես կարդում եր այդ գրքերը յեվ
միաժամանակ ինքն ել եր գրում:

Ցերեկները, յերբ արեվը տաքանում եր, նա գը-
նում եր այգի, նստում մի ծառի տակ, կամ գրում եր,
կամ կարդում յեվ կամ ել վերամշակում քաղաքից բե-
րած իր մի շարք անավարտ գրվածքները:

Այգուց քիչ ցածր—անցնում եր բարակ ձորակը,
վորը մի բարձր ջրվեժ ունեւ: Ամեն որ, հենց վոր
տաքն ընկնում եր, նա միշտ գնում եր ջրվեժի տակ
լողանալու, իսկ յերբ արեվը թեքվում եր—կրկին վե-
րադառնում եր տուն, մի քիչ հանգստանում, ապա՝ յե-
րեկոները գյուղամեջ դուրս գալիս:

Գյուղում յեթե վորեւե ժողով եր լինում, անպայ-
ման մասնակցում եր այդ ժողովներին, իսկ յեթե ժո-
ղով ել չեռ լինում, հանդիպում եր կոլտնտեսության
նախագահին, կամ առանձին կոլտնտեսականների, հետ-
ները զրուցում, հարցնում որվա աշխատանքների մա-
սին, ռգնում այս կամ այն խնդրում:

Այդ որը, յերեկոյան, կոլտնտեսութեան գրասենյակի մոտոֆե անցնելիս այնտեղից ձայներ լսելով ներս գնաց: Ներսում թեպետ շատ մարդ չկար, բայց այնպիսի մի աղմուկ եր, վոր վոչ վոք չեր լսում, թե դիմացիսն ինչ է ասում:

Հենց վոր Բագրատը մտավ այնտեղ, աղմուկը մի քիչ դադարեց: Բոլորն ել իրենց ձայները ցածրացրին:

— Յանի ընիլ չի, վոր մի քիչ յավաշ խոսեք— նրան տեսնելուն պես իսկույն տեղից բարձրանալով ասաց Դանիելը— ինչ եք ճղված դավալի պես դուռում:

— Շատ լավ կլինի, ընկեր Դանիլ, համա դու ամենից պինդ ես դուռում պատասխանեց Յեփրեմը— կոլտնտեսութեան նախագահը և կրկին խնդրեց, վոր հանդարտ խոսեն:

Այդ կոլտնտեսութեան վարչութեան նիստն եր— բրիգադիրներն և ակտիվի հետ միասին: Քննութեան ելին առնում կոլտնտեսութեան մարագներն հարցը: Յեղած մարագները չեյին բավականացնում, հարկավոր եր մի նոր մարագ յեկա կառուցել:

— Եղ հարցը պետք ա հետաձգենք— ասում եր կոլտնտեսութեան յերկրորդ բրիգադի բրիգադիր— Սահակը — մենք չենք կարող բերքը դաշտում թողնել և մարագի հարցը մեջտեղ դցել: Ճիշտ ա, մարագն ել ա հարկավոր, բայց ամենից առաջ մեզ պետք ա բերքը: Բերքահավաքից հետո նոր կարող ենք այդ հարցով զբաղվել:

— Սխալ ա, ընկեր նախագահ, մի ձայն տուր— տեղից բացականչում եր Աստղիկը— Սահակի կինը, վորը միաժամանակ յերրորդ բրիգադի բրիգադիրն եր:

— Վոչ մի սխալ չկա, ել զալմաղալ մի գցի— տեղից պատասխանեց Սահակը յեվ դրա համար ել Աստ-

ղիկն առանց նախագահից թուլլովութեամբ ստանալու՝ սկսեց:

— Վոնց չի սխալ. մենք չենք կարող դարմանը թողնել դրսում, անձրեքների տակ փչանալիս, մինչև վոր ուշ աշնանը մարագ կսարքենք: Իսկ դարմանի հարցը ես տարի մեզ մոտ վճելու յա մեր անասունների բախտը: Իմ կարծիքովս, ընկեր Յեփրեմ, եղ հարցը պետք ա մենք հենց հիմիկվանից լուծենք:

Յեվ այսպես վիճում եյին անընդհատ, մինչև վոր այդ մասին խոսեց նաև Բագրատը:

Բագրատին նրանք մեծ ուշադրութեամբ եյին լսում: Մինչ այդ նա արդեն մի յերկու անգամ փողոփներում խոսացել եր և բոլորի համակրանքին արժանացել: Նա միանգամայն այն չէր, ինչ վոր սկզբից վոմանք եյին կարծում, թե.

— Ահա, քաղաքից ա յեկել և ուզում ա իրան մի ցույց տալ:

Տեսնելով, վորն նա միշտ ել կոնկրետ է խոսում, ճիշտ և տեղին, դրա համար ել նրա խոսելու ընթացքում վոչ վոք ավելորդ շարժում չեր կատարում:

— Իմ կարծիքով— սկսեց Բագրատը— ճիշտ է առաջարկում ընկերը...

Այդտեղ նա մի պահ կանգ առավ: Նա նայեց Աստղիկի կողմը և նրանց աչքերը հանդիպեցին իրար: Նրանք մանկութեան շատ մոտ ընկերներ եյին: Մինչև այդ, Բագրատը համարյա թե այդ հանգամանքը չեր հիշում: Նրանք յերկար տարիներ միասին են յեղել, մեծացել են մեկ տեղ, իրար զրկից: Այդ/ներն են պահել և աստղալից ջինջ յերեկոյներն այգիներից միասին են վերադարձել: Այս բոլորը հանկարծ ջրապտույտի նման խառը, անցան նրա հիշողութեանից: Այդ ժամանակ նա մի պահ միայն իր մտքի թելը

կարծես թե կորցրեց, սակայն իսկույն ելի ուշքի գալով՝ շարունակեց։

— Ընկեր Աստղիկը ճիշտ ե առաջարկում։ մտրագի կառուցումը չպետք ե հետաձգել։ Կարող ե աշունը շուտ վրա հասնել, կիչացնեք դարմանը, կերի պակասութիւնն կունենաք և անասունները կկոտորվեն։ Իմ կարծիքով պետք ե վաղվանից մի բրիգադ ամբողջապես տրամադրեք մարագի կառուցման աշխատանքներին։

Բազրատից հետո ուրիշներն ել խոսեցին, իսկ վերջ նախան յեզրակացութիւնն ելի մնաց նույնը, վոր մարագի կառուցումն սկսել հենց վաղվանից։

Ժողովի վերջնալուծց հետո շատերը դեռ խոսում էին գրասենյակում։ Աստղիկը չմնաց այդ խոսակցությանը։ Ժողովը վերջնալուծն պես նա դուրս յեկավ, վոր գնա, իսի Բագրատը հետեւեց նրան։

Դրսում, գրասենյակից դեռ մի քանի քայլ չհեռացած՝ կանչեց։

— Աստղիկ...

Աստղիկը կանգնեց, առանց նրան նայելու սպասեց, թե ինչ պետք ե ասի։ Բագրատը հավասարվելով նրան ասաց։

— Ինչո՞ւ յես քեզ այդքան հեռու պահում...

— Ի՞նչ իմանամ. ասում եմ գուց ե մոռացած լինեք։ Բագրատին զարմացրեց նրա վերջին բառը։ Ինչո՞ւ դուքով ասաց։ Մի քիչ լռելուց հետո հարցրեց։

— Միթե՞ մանկութիւնը կմոռացվի...

— Միջավայրը կստիպի մոռանալու. չե վոր դուք հիմի միանգամայն այլ միջավայրում եք գտնվում...

Նրա այդ նոր պատասխանը Բագրատին ավելի զարմացրեց։ Նա չէր սպասում, վոր Աստղիկն իրեն այդպիսի լուրջ պատասխան կտա։ Նա Աստղիկից հեռացել

էր, յերբ նա դեռ մի միամիտ աղջիկ եր և Բագրատը չէր սպասում, վոր նա այդքան փոխված կլինի։

— Աստղիկ, ինչո՞ւ յես ինձ հետ դուքով խոսում։

— Դե ի՞նչ կա վոր— քմծիծաղ տալով ասաց Աստղիկը— եք ենք, ել կարևոր չի, յեթե ուզում ես՝ դուքով կխոսեմ։

Հետո Բագրատը յերկար ժամանակ վոչինչ չգտավ նրա հետ խոսելու։ Վորոշ տեղ լուռ քայլելուց հետո նա նոր միայն հարցրեց։

— Լա՞ք, Աստղիկ, քա ի՞նչ ես անում, վրձն ես. գիտեմ, վոր արդեն ամուսնացել ես և դադարել ես մերոնց հետ հարևանութիւն անելուց, լսել եմ, վոր յեբիսա յել ունես. գոհ ես ընտանեական կյանքիցդ։

— Ե, լավ, ինչո՞ւ յես հենց սկզբից ընտանեականի մասին հարցում։

— Միթե՞ այդ անհարմար հարց ե։ Յես, ճիշտն ասած, ուզում եմ քո մասին լայն տեղեկութիւն ունենալ և ուրիշ վոչինչ։ Խնդրում եմ իմ հարցի մեջ վոչ մի հետին միտք չփնտրես։

Աստղիկը ծիծաղեց և նրա հարցին սկզբից չպատասխանեց։ Արդեն հասել էին իրենց տանը։ Այդ ժամանակ Սահակն ել յեկավ և միայն Բագրատից անջատվելիս Աստղիկն ասաց։

— Ե, Բագրատ, կյանք ա՛յ պարուս եք ելի— ու նըրանք յերկուսով գնացին միասին, իսկ Բագրատը հետ դառավ։

Բագրատը նրանց մոտից տուն գալուց հետո պառկել եր անկողնում և յերկար ժամանակ քուռը չէր տանում։ Նա Աստղիկի մասին եր մտածում։

— Ինչպե՞ս ե փոխվել այդ աղջիկը, չե վոր նա վերին աստիճանի նայով, պարզամիտ մի աղջիկ եր։ Այժմ ինչ խելոք պատասխաններ ե տալիս։

Յեւ Բագրատը կրկին անգամ վերհիշեց Աստղիկի հետ անցկացրած իրենց մանկությունը, յերբ միասին լողանում էին այգիներից ցած ջրվեժի տակ, միասին թիթեռնիկներ, ֆոսֆորի նման մթության մեջ լույս տվող բղբներ հավաքում և յերեկոներն այգուց վերադառնալիս՝ աստղերն իրար մեջ բաժանելիս կոպում, մի քանի որով իրար հետ խոտվում ու կրկին հաշտվում...

Այն ժամանակ նրանք դեռ մանուկներ էին, պարզամիտ մանուկներ. իսկ այժմ արդեն հասունացած մարդիկ են: Աստղիկը նույնիսկ յերեսա ունի: Նա բրիգադիր է. նա այլևս այն նաչիվ աղջիկը չէ և գիտե, թե վոր հարցին ինչպես պատասխանել. Աստղիկը...

Իսկ այդ ժամանակ քուտը հանդարտ իջնում էր նրա աչքերին և իրար վրա ծանրանում էին հոգնած կոպերը,

3

Այդ որն Աստղիկի բրիգադն աշխատում էր Բագրատենց այգու դիմացի արտերում: Դրանք նախկին վանական արտեր էին—գլուզի ամենաբերրի հողամասը, վորոնք այժմ կոյունտեսության ձեռքին էին:

Բրիգադի խուրձ կապողը, բավականաչափ աշխույժ մի մարդ, վորի մի վոտի կաղուծյան համար գլուզում կաղ Մացակ էին անվանում, խուրձ կապելիս յերգում էր—հանդարտ, դուրեկան ձայնով:

Այդ Բագրատի գրած գեղջկական բանաստեղծութուններից մեկն էր, վորը ձայնագրվել էր և դրան յերգում էին նաև իրենց գլուզում:

Մացակի յերգի ձայնը հասնում էր Բագրատին, վորն այգու մեծ ընկուզենու տակ նստած կարդում էր: Նա յերգի ձայնը լսելուն պես թողեց կարգալն ու սկը-

սեց ականջ դնել, իսկ քիչ հետո, յերբ հնձվորները հետ եյին դառել նախաճաշի, Բագրատը վեր կացավ և գրնաց նրանց մոտ:

—Ըհ, հարվածային հնձվորը յեկավ—նրան տեսներով—ասաց կաղ Մացակը և բուրն ել նայեցին նրա կողմը:

—Այ տա, Մացակ, մի ավուխդ դեսը տուր, իմս տանն ա մնացել, մի տուր բրտինքը սրբեմ, ինքը բեզարած կլինի—հեզնաքով ավելացրեց Ղեվոնդը և մյուսները ծիծաղեցին:

—Գնդակներդ տեղին չես արձակում, ընկեր Ղեվոնդ: Յեթե քրտինքի հարց գա մեջտեղ, վոչ միայն դու, այլ ձեր բրիգադիրն ել չի կարող ինձ չափ քրտնել:

—Եհ, խոսք ա, ասացիր, գնաց ելի...

—Ուզում ես, կարող եմ գործով ապացուցել—կատակով ասաց Բագրատն ու նստեց նրանց մոտ:

—Արա, ճիշտ ա ասում, կաշխատի, սրան Արգումանենց Ալեքսանի տղա կասեն. սրա հերը մինչեւ հիմա վոչ վոքից հետ չի մնացել, վոր ինքն ել հետ մնատեղից ավելացրեց Ոհանջանենց Սահակը, վորը Բագրատենց ամենամոտ գրկիցն էր:

—Հա, ախր ասում եմ, թե ինչու յես դու յեկ եղքան լավ աշխատում. չե վոր դու յեկ իրանց հարեվանն ես—այս անգամ ել մեջ մտավ Աստղիկը:

—Հա, բաս ինչ ես կարծում. հւմից եմ վատ աշխատում վոր—արդեն լրջացած, բրիգադիրի խոսքերից քիչ ել զգաստացած պատասխանե Սահակը:

—Մի վիրավորվի, Սահակ ապեր, հանաք եմ անում:

—Բայց քո հանաքը կարող ե դանակ դառնալ—կամաց նրան զգուշացրեց Բագրատը:

—Ե, լավ, դու յեւ կրակի վրա յուղ մի ածի. վոչ-
ինչ եւ չի դառնա. յես գիտեմ, թե ինչ եմ ասում—
բարձր ձայնով, դեպի Սահակ ապոր կողմն աչքով ա-
նելով՝ ասաց Աստղիկը:

Աստղիկի բրիգադը կոլտնտեսութեան ամենակար-
գապետ, ամենաաչքի ընկնող բրիգադն էր: Այդ բրի-
գադում դեռ վոչ մի դժգոհութիւն չէր տեղի ունեցել:
Նամանավանդ աշխատաւքի ժամանակ՝ դեռ վոչ մի ա-
նախորժ դեպք չէր պահել: Դրա համար եր, վոր Աստ-
ղիկն այնքան վստահ էր խոսում:

Նախաճաշից հետո, յերբ բրիգադը նորից վեր կա-
ցավ աշխատաւքի, Բագրատը վերցրեց Մացակի ման-
գաղը և ինքն եւ սկսեց հնձել Աստղիկի հետ միեւնոյն
կողմից:

Մյուսները մի պահ իրենց գործը թողած՝ Բագրա-
տին ելին նայում, թե ինչպես ե նա հնձում: Նա ճիշտ
է, թեև անվարած, բայց այնուամենայնիւ կարողա-
նում էր հնձել:

Հնձելիս Աստղիկն աչքի տակով նայում էր նրան
և տեսնում էր, վոր դժվարանում է, հետ ե մնում: Դրա
համար ինքն ել էր դանդաղ հնձում, վոր Բագրատը
հասցնի: Իսկ Բագրատն իր հետ մնալը տեսնելով, ա-
վելի յեր շտապում, և այդ ժամանակ նրա մի ձեռքով
բռնած կոշտացած ցողունի վրայից մանգաղը հանկարծ
սահեց ու կտրեց մատը: Բագրատն ուզեց այդ մի պահ
ցույց չտալ, բայց արյունն իսկույն հոսեց նրա մատից
և թափվելով արևի տակ փայլիւն տվող մանգաղի վրա,
կարմրացրեց նրան:

—Մատդ կտրեցի՞ր—շատ ցածր, մյուսներին անլսե-
լի ձայնով հարցրեց Աստղիկը:

Բագրատը առանց նրան պատասխանելու ուղղվեց

և մյուս ձեռքը տարավ դեպի գրպանը՝ թաշկինակը
հանելու:

—Հը, բաջողի, չասացի՞, վոր հավաղ մի քիչ քեզ
պահես—նրա մատի արյունը նկատելուն պես ասաց
Դեվոնդը:

Բագրատը նրան վոչինչ չպատխանեց: Նա լուռ՝ փա-
թաթեց մատը և ուզեց նորից հնձել, բայց Աստղիկը
թույլ չտվեց:

—Թող, բավական ա վորքան հնձեցիր:

Բագրատը կարծեց, թե Աստղիկն իրեն ծաղրում է
և ասաց.

—Դու մի կարծիր, թե յես պարտվեցի: Սա մի
պատահմունք է, վոր բոլորի հետ ել կարող ե պա-
տահել:

—Դե իհարկե, հասկանում եմ—լրջորեն ասաց
Աստղիկը—միայն թե մատիդ արյունը կխանգարի և
կվեասի. ավելի լավ կանես, վոր թողնես:

—Լավ, յեթե այդքան մտածում ես իմ մասին, այդ
դեպքում կթողնեմ—ժպտալով ասաց Բագրատն ու նա-
յեց Աստղիկին:

Բագրատը նայելիս Աստղիկի դեմքը շիկնեց և նա
գլուխը կախեց: Հետո Բագրատն ել վոչինչ չասաց: Նա
մանգաղը վերցրեց, բերեց դրեց մյուս իրերի մօտ և
մի քանի քայլ ցածրանալուց հետո կրկին հետ նայեց:
Աստղիկը թեպետ կռացել էր, իբր թե հնձում է, բայց
ծածուկ, Բագրատի հետեւից նայում էր: Այդ ժամա-
նակ նրանց հայացքները նորից հանդիպեցին իրար և
իսկույն ելի անջատվեցին:

Յերեկոյան, գլուղի նախիրը գալուց հետո, գրքերը
թեփ տակ, այգուց վերադառնում էր Բագրատը: Այդ

ժամանակ գյուղի անդրերից քիչ վերև, հանկարծ Աստղիկը դուրս յեկավ նրա դեմ:

— Եսպես ուշ վերածնունդից— Բազրատին տեսնելուն պես հարցրեց նա:

— Դեռ նոր եմ վերադառնում տուն, իսկ դեռ:

— Յես ել կովի հետևից: Նախքան յեկել ա, իսկ մեր կովը չկա: Ասում եմ գուցե ես վերաներում լինի:

— Իսկ յեթե հանդում մնացած լինի:

— Նախքան ասում ա, վոր բերել ա գյուղ:

Աստղիկը խոսքը դեռ չէր վերջացրել, յերբ ամուսինը մյուս փողոցից նրա դեմ դուրս գալով շատ խիստ կերպով ասաց.

— Աստղիկ, ի՞նչ խոսելու ժամանակ ա. հրեն հորթը բազում իրան սպանում ա, կովը չկա, իսկ դու խոսելով ես զբաղվում:

Ամուսնու խոսքերը սուր կերպով ազդեցին Աստղիկի վրա: Նամանավանդ, վոր այդ ասվեց Բազրատի մոտ:

— Ի՞նչ ա, աշխարհը խորտակվեց— արտաքուստ հանդիստ, բայց ներքուստ դժգոհ պատասխանեց Աստղիկը.— Կովը չկա՝ կձարենք ելի:

Մահակը չլսեց կնոջ խոսքերը. նա շատ հուզված հեռացավ կնոջ մոտից, իսկ նրա գնալուց հետո Բազրատն ասաց.

— Լավ, գնա, թող Մահակը չանհանգստանա:

— Յեթե ուզում ա, թող իզուր տեղից անհանգստանա:

— Չե, լավ չի. այնուամենայնիվ պետք է մի ընդհանուր լեզու գտնեք:

— Մենք ընդհանուր լեզու ունենք. համա գե ես որ շատ եր տաքացած, չեմ իմանում ինչ ա պատահել:

— Աշխարհում շատ բան կպատահի— ասաց Բազրատն ու ձեռքը մեկնեց նրան: Աստղիկը մի պահ չըփոթվեց և չիմացավ, թե ինչու յե նա ձեռքը մեկնում, բայց մեկիլ ինքնաբերաբար ձեռք տվեց նրան և Բազրատը սեղմելով նրա ձեռքը՝ հեռացավ:

Աստղիկը հասավ ամուսնուն, միասին յերկար ժամանակ փնտրեցին կովին և միայն ուշ յերեկոյան նըրան գտան գերեզմաններից բարձր, մի քանդված տան պատերի տակ բուսած կանաչ խոտերն արածելիս:

Մահակը կովին տեսնելուն պես իսկույն հարձակվեց նրա վրա և ձեռքի ճիպոտով սկսեց հարվածել:

— Լավ, ուժդ կովին ա պատում:

Կովը փնտրելիս ամբողջ ժամանակ նրանք լուռ ելին: Աստղիկի հարցին Մահակը մեկ ուզեց չպատասխանել, բայց մեկ ել ասաց.

— Բա ի՞նչ, ուժս քեզ չի պատում, կովին ել չի պատի:

— Ըսկի յել չե. ուժդ ինձ շատ լավ ա պատում: Առանց յերկար-բարակ մտածելու, ամեն մի պատահած մարդու մոտ ձիդ չափ ես գցում:

— Այսինքն ի՞նչ ես ուզում ասել:

— Շատ հասկանալի յա:

Մահակը մի պահ լռեց և քիչ հետո ասաց.

— Ի՞նչա, դուրդ չի գալիս: Ինձ ել չի շատ բան դուր գալիս...

— Ի՞նչը չի քեզ դուր գալիս վոր:

— Եդ կարեվոր չի:

— Դե ուրմն լութ:

Բայց Մահակը լռել չէր կարող. նրա սրտում արդեն վորոշ բան կուտակվել էր և նա չէր կարող այդ կուտակից չազատվել:

Կովը տուն բերելուց հետո, յերբ մայրն սկսեց կը.

թիւ, իրենք բարձրացան տան կտուրը և Սահակը աւաց.

— Դու քեզ մի քիչ շատ ես թուլլ տալիս նրա հետ...

Կինը մինչ այդ ել զգում եր, թե ինչու յի Սահակը դառնացած և յերկար հարց ու փորձի կարիք չկար: Նա հենց ինքն եր ուզում սկզբից այդ մասին ասել, բայց դեռ զսպում եր: Ամուսնուց այդ խոսքերը լսելուն պես շատ դառնացած ասաց.

— Իսկ դու մի քիչ մտածիր, հետո խոսիր:

— Յես լավ եմ հասկանում իմ ասածը:

— Հենց բանն ել են ա, վոր լավ չես հասկանում, ավել-պակաս խոսում ես ու չես ել ամացում:

Կնոջ այդ խոսքերն ազդեցին Սահակի վրա: Նա Աստղիկի նկատմամբ յերբեք չեր կասկածել: Վրչ մի անգամ ել մտքովն անց չիւր կացրել, թե Աստղիկը յերբ և ե նման բան կարող ե թուլլ տալ: Միայն վերջին որերն եր վորոշ կասկածներ ունենում դեպի Բագրատը, վորն Աստղիկի հետ հանդիպելիս խոսում եր ժպտալով, շատ սիրալիր, իսկ այդ բոլորը Սահակին դուր չեյին գալիս: Իր զգացմունքները Սահակը չեր կարողանում թագցնել, այդ դառը մաղձի նման կըրծում եր սիրտը: Նա վերջին որերն ամբողջովին կորցրել եր իր աշխուժութիւնը: Գործից գալիս հր թե չե, լուռ ճաշում եր և իսկույն պառկում: Բայց վորովհետև կոնկրետ վոչինչ չգիտեր, միայն յենթադրում եր, դրա համար ել իրեն զսպում եր և չեր կարողանում սրտինն ազատ ասել: Իսկ այդ որն այլևս չկարողացավ իր զգացմունքները թագցնել:

Կնոջ խոսքերից հետո չկարողանալով նրան պատասխանել, լուռ, շորերը հանեց և այդ գիշեր, ամուսնական կյանքում առաջին անգամ, կնոջից դժգոհ մըտալ անկողինը...

Յերեկոյան, աշխատանքից վերադառնալուց հետո, Բարսամ ապերը գյուղի բանուկ փողոցներից մեկում հանդիպելով Բագրատին՝ նրան կարգաւ եր տալիս տըղայից նոր ստացած նամակը:

Բայց նամակի մի մասը նա դեռ չեր կարդացել, յերբ Բարսամ ապերը հանկարծ թողեց նրան և վազեց դեպի Աստղիկը, վորը մի քանի քայլ բարձրից անցնում եր:

— Աստղիկ, են աշխորի հարցն ախր վո՞նց յեղավ ե, բա չպարզեցի՞ր:

— Անհանգիստ մի լինի, Բարսամ ապեր, հաշվապահի հետ արդեն խոսացել եմ— պատասխանեց Աստղիկը և տեսնելով Բագրատին ձեռքին բռնած նամակը կարգաւ, կատակեց.

— Եդ ինչա, չլինի Բարսամ ապոր գրած բանաստեղծութիւնն ես կարդում:

Բագրատը նամակի ընթերցումը վերջացնելուց հետո տվեց Բարսամ ապորը և նոր միայն պատասխանեց.

— Չե, բանաստեղծութիւնն չեմ կարդում. սա Բարսամ ապոր տղայի գրած նամակն ե: Յերեկում ե, վոր խելոք տղա յի դառնալու: Իսկ դու, ինչ ե, եդքան տառում ես բանաստեղծութիւնը:

— Ընդհակառակը, յես բանաստեղծութիւններ շատ եմ սիրում. ասենք դու յես անշնորք, վոր քո գրած գրքից մեկը չես տալիս նայեմք: Լսել եմ, վոր գիրք ես գրիլ:

— Ե, ինչի՞դ ե պետք գիրքը. ինչ գրքիցս պետք ե իմանաս, ինձնից իմացիր ելի. չե վոր ինքս եմ քեզ մոտ:

— Եդ ուզում ես ասիլ, վոր քո գրածներից մենք բան չենք հասկանալ ելի՞:

—Չե յեղբայր, ինչո՞ւ յես նման յեզրակացություններ անում իմ ասածից. յես բողոքովին ել այդ չեմ ուզում ասել: Դու հիմա հըր ես գնում:

—Լորի հավաքելու, մեր բաղչեն:

—Իսկ ձեր բաղչում բացի լորուց ել ի՞նչ կա:

—Թթու շոր. յեթե ուզում ես՝ խնդրեմ:

—Շոր չե, բայց քեզ հետ խոսելու համար կգամ, յեթե թույլ տաս:

—Ինչո՞ւ չե, կարող ես—ասաց Աստղիկն ու ինքն առջ ընկավ, բայց մի քանի քայլ չգնացած, նա զրդշաց իր առաջարկից: Առանց այն ել Սահակը կասկածներ ե ունենում. իսկ յեթե այժմ ել իմանա, ավելի կկասկածի:

Աստղիկն անհիմն կասկածներից, իհարկե, չեր քաշվում. բայց վորովհետեւ այդ կասկածներն աղդում էին Սահակի տրամադրության վրա և կարող էին ավելի սուր բնույթ ստանալ, դրա համար ել նա չեր ցանկանում, վոր նման կասկածներ լինեն:

Սակայն արդեն ուշ եր: Հրավիրելուց հետո այլեւ անհարմար եր հրաժարվել:

Ծառերի գազաթներից արեն անցել եր: Լորու մարգերի կողքերին տնկած ձողիկների վրա փաթաթված խիտ տերեւներից բանջարանոցն ավելի մութ եր յերեւում:

Բազրատը յերբ բանջարանոց մտավ, իրեն անհարմար դրության մեջ զգաց: Նրան ել թվաց, վոր կարող են գանազան կարծիքներ անել և անմիջապես հետ դառավ:

—Ավելի լավ չի լինի, վոր յես դըսում սպասում, իսկ դու այդտեղ գործդ վերջացնես:

—Դու գիտես—անմիջապես նրան հասկանալով՝ պատասխանեց Աստղիկն ու ինքը ներս մտավ:

Բազրատը դըսում, այդու պարսպից վոչ հեռու նստեց մի քարի վրա և վորոշ ժամանակ լուռ սպասելուց հետո, իր նստած տեղից, շարունակեց ընդհատված խոսակցությունը:

—Աստղիկ, ուրեմն նեղացել ես ելի, վոր գրքիցս քեզ չեմ նվիրել:

—Չե, նեղանալու բան չկա, չես ուզեցել, չես տվել ելի—այդու ներսից պատասխանեց Աստղիկը:

—Յեթե անկեղծ ասեմ, չեմ նեղանա հո:

—Անկեղծ չես ասի, բայց դե ասիր:

—Անկեղծ կասեմ. յես չեմ կարծել, թե այդ քեզ համար վորեւ ե նշանակություն կարող ե ունենալ: Հետո, դու վճռեցից գիտես, վոր յես գիրք ունեմ գրած:

—Դե այդ մինչեւ քո գալն ել գիտեյի: Քո գրածներից դեւ մի քանիսն ել կարդացել եմ լրագրում:

Այդ խոսելից Բազրատն ավելի վազեցավ: Աստղիկն ավելի հետաքրքրեց Բազրատին: Նա վորպես մութ վարագույրի հետեւում թաքցրած մի ուշագրավ բան, հետզհետե ավելի յեր բացվում և գրավում Բազրատին:

Նա յերբեք չեր կարծում, թե Աստղիկը կարող ե բանաստեղծությամբ անգամ հետաքրքրված լինել:

—Աստղիկ, որինակ ի՞նչ ես կարդացել իմ գրվածքներից, վորեւ ե բան հիշում ես:

—Հիշում եմ, որինակ. ես գրվածքդ, վորտեղ քույրը պատմում ա, թե իր յեղբայրն ինչպես եր կռվում դաշնակների դեմ, իսկ իրենք, մի քանի աղջիկներ, ձեռնոցներ և գուլպաներ էյին գործում, վոր կարմիրները սարերում հագնեն: Եդ շատ լավ բան ա. ինձ շատ ա դուր յեկել:

—Եդ գուցե նրանից ե, վոր դու ինձ անձամբ ճանաչել ես և իմ գրածը քեզ ավելի յե դուր յեկել:

—Ձե, կարդալիս սկի չեյի յեւ իմանում, թե դու
յես գրել: Յերկրորդ անգամ կարդալիս նայեցի և նոր
իմացա, վոր քո գրածն ա:

—Իմ գրվածքները, վոր քեզ այդքան դուր են գա-
լիս, այդ դեպքում առավոտյան գնալուցս առաջ գըր-
քիցս մի որինակ անպայման կրերեմ քեզ համար:

—Բայց վճնց թե գնալուցս առաջ, յե՛րբ ես գնալու,
վոր:

—Հենց առավոտյան գնալու յեմ...

Այդ խոսքերը ցնցեցին Աստղիկին: Նա մի պահ ի-
րեն կորցրեց և վոչինչ չկարողացավ ասել:

—Ինչ ե, դու չեյիր ուզենամ, վոր յես եսպես շուտ
գնամ—նրա հա՛ կարծակի լուռթյունը տեսնելով՝ հար-
ցրեց Բագրատը:

Աստղիկը մի քիչ լռեց և նոր միայն պատասխա-
նըր.

—Ավելի լավ ե, վոր շուտ գնաս...

—Ինչո՞ւ նրա միանգամայն անսպասելի այդ հար-
ցից զարմացած՝ հարցրեց Բագրատը:

—Կարևոր չե:

—Ինչպե՞ս թե, ուրեմն գաղտնիք ե՞:

—Ի՞նչ ա, սենք չենք կարող գաղտնիք ունենալ:

—Ինչու չե, յիթե այդ ընտանեական ե և իր մեջ
ընդհանուր հասարակական վոչինչ չի պարունակում:

—Ուրեմն հենց այդպիսինն ա—կտրականորեն ա-
սաց Աստղիկն ու լռեց:

Արդեն մթնել էր: Յերկնքում յերևում եյին աստ-
ղերը: Աստղիկը հավաքած լորին լցրեց իր հետը տա-
րած կողովի մեջ և բանջարանոցից դուրս յեկավ:

Դրսում Բագրատը նրան հարցրեց.

—Աստղիկ, ինձ հետաքրքիր ե իմանալ, թե վճնց
եք ապրում ամուսնուդ հետ: Արդյոք հաշտ ե՞ք:

—Լավ, ինչ գործ ունես մեր ընտանեկան գործերի
հետ:

—Ուղղակի հետաքրքրվում եմ:

—Ձգիտեմ, թե ինչու յես հետաքրքրվում, բայց
վորովհետեւ եդ մասին մի անգամ ել ես հարցրել, դրա
համար ել կասեմ:

Յեվ Աստղիկը պատմեց, վոր ամուսնու հետ շատ
լավ հարաբերությունների մեջ են: Նրանք միասին
սովորել են կուրսերում, այժմ կոլտնտեսությունում
ակտիվ աշխատանք են կատարում, նյութապես ապա-
հով են և իրենց ընտանեական կյանքում սոհասարակ
վորե ե դժգոհություն չի յեղել:

—Միայն վերջին որերս մեր մեջ մի թեթե դժգո-
հություն տեղի ունեցավ, այն ել քո գնալուց հետո
յերեմի շուտով կանցնի:

—Այդ դժգոհությունն իմ պատճառով ե՞ առաջա-
ցել:

—Դե ինչ վոր հարկավոր էր, յես ասացի...

—Բայց, Աստղիկ, դու ինձ շատ ես հետաքրքրում—
քիչ լռելուց հետո ասաց Բագրատը:

—Ինչպե՞ս...

—Ընդհանրապես, չվախենաս խոսքերիցս, դուրս
ես գալիս...

—Իզուր բան ա. ինչ կարիք կա եդ մասին մտա-
ծելու. անցած գործա ա... Ուրեմն եզուց գնալու յեմ:

—Այո, առավոտյան...

—Եդ դեպքում...

—Դեռ վոչ, հիմա մնաս բարե չենք ասի—իսկույն
նրա միտքը հասկանալով ասաց Բագրատը—առավոտ-
յան դեռ յես կգամ քեզ մոտ և իմ գրքից մի որինակ
անպայման կրերեմ քեզ համար:

Աստղիկը լուռ գնաց: Բագրատը նրանից մի քա-

նի քայլ հեռանալուց հետո հանկարծ կանգ առավ և կանչեց.

—Աստղիկ:

Աստղիկը հետ նայեց, Բագրատը նորից մոտեցավ նրան:

—Վերջին անգամ գիտեա ինչ կասեմ. գիտակից յեղիբ, որինակելի մարդ. ամուսնուդ շատ սիրիբ: Իսկապես վոր չպետք ե տարվել րոպեներով:

—Եհ, ինչ կարիք կա ասելու — ժպտալով ձեռքը թափահարեց և հեռացավ Աստղիկը:

Յերբ նրանք իրարից բաժանվեցին, լուսինն արդեն արձակել եր իր կանթից շողերը:

6

Բանջարանոցից վերադառնալուց հետո Սահակը գլուղամիջում մի քիչ ուշացավ, վոր կինը տուն գնա, պառկի, դրանից հետո ինքը գնաց տուն:

Դեռ մութը չնկած, գործից վերադառնալուց հետո, յերբ նա մորից իմացել եր, թե կինը գնացել և բանջարանոց, ինքն ել եր գնացել այնտեղ: Բայց վորովհետեւ Աստղիկը գլուղամիջում մի քիչ ուշացել եր Բարսամ ապոր և Բագրատի հետ խոսելիս, դրա համար Սահակն ավելի շուտ եր հասել այնտեղ, քան թե ինքը:

Բանջարանոցից Սահակը տեսնելով, վոր կինն ու Բագրատը միասին են գալիս, նա իրեն կորցրեց, արշուներ խփեց գլուխը և մի պահ շմամ մնաց տեղում կանգնած: Ուզեց ուղղակի դուրս գալ նրանց դեմը, վոր նրանք տեսնեն իրեն, բայց մեկ ել մտադրությունը փոխեց, թագնվեց բանջարանոցի ամենատերեւախիտ մասում և սկսեց ականջ դնել, թե նրանք ինչ են խոսում:

Նրանց խոսակցությունը յերկար ժամանակ լսելուց հետո, յերբ համոզվեց, վոր ինքը սխալվել ե, ամաչելուց ել չեր կարողանում թագնված տեղից դուրս գալ: Նրանց գնալուց հետո Սահակն ել դուրս յեկավ թագնըված տեղից և մի այլ ճանապարհով գնաց գլուղամիջ:

Ինքը յերբ գնաց տուն, կինն արդեն պառկել եր: Միայն մայրն եր արթուն և Աստղիկի տարած լոբին տապալում եր, վոր վաղ առավոտյան նրանք իրենց հետ արտը աանեն:

Մայրը հարցրեց, թե նա ինչու յե այդքան ուշ գալիս տուն, բայց Սահակը չպատասխանեց: Նա լուսհանեց շորերը և մտավ անկողին:

Առավոտը շուտ, գործի գնալու ժամանակ, մեկը նրանց դարպասը թակեց:

Սահակի մայրը գնաց դուռը բանալու — Բագրատն եր:

—Դյովհար բիբի, ժողովուրդը վեր ե կացել — հարցրեց նա:

—Հա, մատաղ լինեմ, պատրտստվում են գործի գնալու:

Բագրատը ներս գնաց: Նրանք, ամուսին ու կին, վոտքի վրա յիյն:

—Աստղիկ, յես հիմա գնում եմ, բայց գնալուցս առաջ քեզ համար բերել եմ գիրքիցս մի որինակ:

—Շնորհակալ եմ, վոր խոստումդ կատարեցիր...

Աստղիկը յերբ ձեռքը մեկնեց նրանից գիրքը վերցնելու, այտերը կարմրել եյին և տվելի եյին այնացել նրա սև սև աչքերը: Այդ Բագրատն ել նկատեց և ուզեց շուտով հեռանալ նրանց մոտից: Իսկ Սահակը, վորպես մի ոտար մարդ, լուռ, քաշվել եր մի կողմ և նրանց եր նայում:

Բագրատը նրանց հետ ձեռք տվեց և ուզում էր դուրս գնալ, բայց Աստղիկը մի պահ կանգնեցրեց նրան և վազելով տնից բերեց վաղորոք պատրաստած մի փունջ բաց դեղնագույն ծաղիկ.

— Բագրատ, լսել եմ, վոր գրողները շատ են սիրում ծաղիկ: Սա անթառամ ծաղիկ ա, մեկ որ աշխատանքից հետո յես եմ քաղել. թող քեզ մոտ մնա: Ինչքան ել պահես, միշտ եղպես թարմ ա մնալու, գուցե չի գցելու...

Աստղիկը հուզվել էր, յեթե ամուսնուց և կեսրոջից չամաչեր, նա կարող էր լաց լինել: Այդ Բագրատն էլ նկատեց և նրանց հետ ձեռք տալով, շտապ դուրս գընաց:

Բագրատի դուրս գնալուց հետո, Աստղիկը շտապ թերթեց նրա տված գիրքը և աչքին ընկավ գրքի 2-րդ եջի վրա թանաքով մակագրած.

«Մանկությունս ընկերոջ, Աստղիկին, գիտակից
ընկերոջը՝
ամենալավ ցանկություններով—հեղինակից»:

Աստղիկի ձեռքից գիրքը վերցրեց Սահակը, նայեց, կարդաց մակագրածը և թողնելով պատուհանի վրա՝ կնոջ հետ միասին տնից դուրս գնացին: Իսկ ճանապարհին նա քայլում էր լուռ ու մտածում՝ այն ծաղիկներին, նվիրած գրքի և Աստղիկի մասին...

1934

ԱՅՆ ՅԵՐԱԶՈՒՆ ԱՂԶԻԿԸ

(ՂԱԶԳՐՈՂԻ ՈՐԱԳՐԻՑ)

Նիկա Կամենկայից

Այսօր առավոտյան նա թռավ...

Յես ձեռքս դրած ճակատիս՝ աչքերս արևի ծակոդ ճառագայթներից եյի պաշտպանում, բայց թափանցիկ ճառագայթներն այնքան խիտ եյին, վոր սուր ասեղի նման մատներին արանքիցն ել եյին ներս սողոսկում: Յես կկոցած աչքերով հագիվ եյի տեսնում նրան, յերբ նա ճախրող սավառնակի կարին. կայի լուսամուտից իր մեկնած ձեռքն եր թափահարում: Այդ ժամանակ յես զգում եյի, վոր քիբերումս կուտակվում են արցունքի մանրիկ կաթիլները: Ո՞վ գիտե, նման արցունքոտ աչքերով թերես մենակ յես չեյի նրան ճանապարհում:

Այդ որը, դեռևս արևը չելած, հազարավոր մարդիկ եյին հավաքվել սավառնակակայան նրան ճանապարհելու: Իսկ նախքան սավառնակի թռչելը, սավառնակակայանի ընդարձակ հարթավայրում, թնդում եր յերաժշտախումբը: Ամբողջ տարածության վրա, խուճախումբ պարում եյին նրան ճանապարհողները, այդ պահին մոռանալով, թե ինչու յեն նրանք այդտեղ յեկել, ինչու յեն այդպես ուրախանում: Իսկ մինչ այդ,

ծնընդհատ գալիս. եյին բազմաթիւ ավտոմեքենաներ, աղկաղաբող, աշխույժ աղմուկով՝ բոլորն ել նրան ճանապարհելու:

Նա միշտ իմ թեւից բռնած, բայց շրջապատված նաև բազմաթիւ այլ մարդկանցով, անընդհատ շրջում եր մի տեղից մյուսը, մի խմբից մյուսը, մինչև վոր որը հետզհետե ավելի բացվեց, մինչև վոր արևի ճառագայթներն ավելի ուժգնորեն սկսեցին թափվել վերից՝ ամբողջ փնջերով:

Յիւր արագորեն սկսեց պտտվել սավառնակի պրոպելլորը, այդ ժամանակ ավելի բարձր թնդացին յերաժշտախմբերը և ավելի խառնվեցին իրար մարդկային զանգվածները:

Նա մոտեցավ իր մի քանի ծանոթներին, ձեռք բռնեց նրանց հետ և ամենավերջինը յեկավ դեպի ինձ: Նա սկզբից մի պահ լուռ նայեց, ինչ վոր վարանեց, ուղեց միայն ձեռք տալ, բայց մեկ ել ժպտալով, վրձնականորեն շրթունքները մոտեցրեց... Յես մի պահ կարծեցի, թե այդ ինչ վոր կատակ է, ինչ վոր յերազային, անիրական մի բան, բայց այդ իսկութիւն եր, այդ նրա անուշ շրթունքներն եյին և նրա ձեռքն եր իմ արմուտ սեղմած...

Իսկ հետո յես նրան մեկ ել տեսա այն ժամանակ, յերբ իր մեկնած ձեռքն եր թափահարում դեպի յերկինք սլացող սավառնակի կաքինկայի բաց պատուհանից:

Ներքևում դեռ նվազում եյին ցոծուն յերաժշտախմբերը:

Սավառնակը հետզհետե ավելի ու ավելի յեր բարձրանում, ճախրում կապույտ յեթերում և աստիճանաբար հեռանում մեր տեսողութիւնից:

Նրա մասին յես առաջին անգամ կարեացի թերթում և նկարը տեսա տպագրված:

Նա համաշխարհային ռեկորդ եր կատարել: Ամբողջ աշխարհում առաջին անգամ կինը պարաշուտով ցատկել է 3000 մետր բարձրութիւնից...

Այդ նկարագրութիւնից հետո իմ յերևակայութիւն մեջ նա պատկերացավ վորպես հաղթանդամ, առողջակազմ, բրոնզագույն մի աղջիկ, վորն իր մեջ սովորական կնոջ վոչ մի հատկութիւն չունի: Իմ հիշողութիւնից հետզհետե անհետացավ նրա նկարից ստացած տպավորութիւնը, բայց նրա հերոսական քայլը յիրքեք չեյի մոռանում: Լրագրում նրա մասին գրածից յես իմ հիշողութիւն մեջ մի լեզենդար պատմութիւն հորինեցի և այդ պատմութիւնն ստիպեց ինձ նրան յերքեք չմոռանալու:

Շատ հաճախ նրան յես տեսնում եյի յերազում, գրուցում հետը, իսկ արթնանալուց հետո մի անձուկ ցանկութիւն եյի ունենում նրան տեսնելու իրական կյանքում, հետը խոսելու...

Մեկ որ, ուշ գիշերով, յերբ խմբագրութիւնից ուզում եյի դուրս գալ, հեռագրաբերը հենց դռան առաջ հանձնեց ինձ վերջին հեռագիրը: Բաց արեցի հեռագիրը—նրա մասին եր... Այդ իւրքն եր գալիս մեր քաղաքը:

Յես իսկույն նորից տեղս նստեցի, անձամբ պատրաստեցի հեռագիրը տպագրութիւն համար, հաջորդ որը նա լույս տեսավ մեր թերթի առաջին եջում:

Առավոտյան յես դնացի նրան դիմադրելու: Նա գալիս եր սավառնակով, իսկ սավառնակակայանն ար-

դեն լցվել եր նրան դիմավորելու յեկամ մարդկանց հոծ խմբերով:

Ամենքն ել սրտատրոփ սպասում էյին սովառնակի յերևալուն: Յեվ վերջապես յերևաց սովառնակը, իսկ նրա միջից դուրս յեկավ ինքը—այն աղջիկը, վորի մասին այնքան յերազել էյի...

Ինձ թվաց, թե այդ նա չե: Դա միանգամայն ուրիշ մարդ է: Յես իսկույն հիասթափվեցի: Նա վոչ մի նմանութիւն չուներ իմ յերևակայած աղջկա հետ: Դա ավելի փոքրամարմին, ավելի բարակ, բայց շատ ճկուն մի աղջիկ էր: Միակ նմանութիւնն իմ յերեւակայած աղջկա հետ—այդ նրա մարմնի գույնն էր, կարմիր ցորնագույն, ավելի շատ արևավառ:

Նա աչքերով ինչ վոր անընդհատ վորոնում էր և այդ պահին վառ ժպտում էյին նրա ժիր աչքերը:

Սովառնակն իջնելուն պես նա անմիջապես սավառնակի կաբինկայից դուրս յեկավ թեթեւ, վորպես մի այծյամ, ցատկեց այնտեղից և միայն մի պահ կանգնած մնաց: Նա աչքերով անընդհատ վորոնում էր, մարդ էր վորոնում, թե ով էր նրան պաշտոնապես դիմավորելու յեկել: Իսկ զրանք իսկույն հայտնվեցին: Նա թարմ, վառ ծաղիկների բազմաթիվ փնջերն մեջ կորած, անմիջապես բարձրացավ նախորդ պատրաստած ավտոմեքենայի մեջ: Յես մեր մեքենան քշել տվեցի նրանց մեքենային համընթաց:

Սովառնակախոյանում դեռևս նվագում էյին յերաժըշտական ուրախ խմբերը, հեռվից ճոճվում էյին բազմաթիվ ձեռքեր, իսկ մեր ավտոմեքենաները մի իրկար շարք կազմած թռչում էյին դիպի բաղաճը:

Նա յեկել էր հեռվից, կարմիր մայրաքաղաքից: Մեր քաղաքում ֆնալու յեր ընդամենը յերեք որ, վորից հետո շրջելու յեր էլի ուրիշ քաղաքներ, ուրիշ տեղեր:

Այդ յերեք որը նա ծաղկազարդ ավտոմեքենայով, հատուկ ուղիկիցներով, շրջում էր մեր քաղաքի մի գործարանից մյուսը, մի համալսարանից մյուսը, ուր ավելի շատ յերիտասարդութիւն կար և նա տմեն տեղ էլ արժանանում էր ջերմ ընդունելութան, բուն համակրանքի: Նրան ամեն տեղ էլ ընդունում էյին փունջ փունջ, թարմ ծաղիկներով, մեծ վոգևորութեամբ:

Հիմարիկութեան դարպասից մինչև միտինգի տեղը նրան ձեռների վրա էյին տանում: Իսկ նա ուր վոր գնում էր, այնտեղ իսկույն միտինգ էր գումարվում:

Ամբիոն բարձրանալիս նրա արտաքինը մի պահ շշմեցնում էր բոլոր ներկա յեղդներին, թե նման փոքրամարմին, քնքույշ արտաքինով աղջիկն ինչպես կարող է այդքան մեծ սիսկ անել: Իսկ յերբ ըսկում էր խոսել, նրա ինքնավստան խոսքերը, նրա աստիճանաբար բորբոքվող, վառ դեմքը բոլորին էլ վոգեվորում էր:

Նա այնքան դուրեկան էր խոսում, այդ քնքույշ, այդ փոքրամարմին աղջիկն այնքան յեռանդով էր խոսում, վոր պատմելու ընթացքում լսողներից վոչ վոգ մի ավելորդ բացականթիւն չեր անում: Նրան լսում էյին մեծ հիացմունքով թե հասակավորները, թե յերիտասարդները: Ունկնդիրներին թվում էր, թե տուաջին անգամն էյին լսում այդքան հրաքանչ, այդքան գրավիչ զրույց: Իսկ նրա զրույցներն անհետևանք չէյին մնում: Միտինգում իսկույն և յիթ վորոշվում էր

պարաշյուտային բուրգեր կառուցել, կազմակերպել
պարաշյուտային խմբակներ և ուսումնասիրել պարա-
շյուտային գործը:

* * *

Խմբագրութեան կողմից ինձ եր հանձնարարված
թերթում լուսարանել նրա յելույթները: Այդ որե-
րին յես միշտ նրա հետն եյի լինում: Ամեն մի գոր-
ծարան, ամեն մի հիմնարկութիւն միասին ելինք զը-
նում: Այդ կարճ ժամանակամիջոցում յես այնքան եյի
ընտելացել նրան, վոր կարծես թե մենք շատ վաղե-
մի, մանկութեան շրջանի ծանոթներ լինեյինք:

Վերջին որն եր մեզ մոտ: Այդ որը, յերեկոյան,
տեղային ազգութեան լեզվով լույս տեսնող կոմյերի-
տական թերթի խմբագրութիւնը յերեկոյթ եր կազ-
մակերպել նրա պատվին: Մենք ցերեկով պայմանա-
վորվել եյինք միասին գնալու այդ յերեկոյթին:

Յես գնացի նրա մոտ ժամանակից բավականաչափ
առաջ: Չկարողացա մինչև պայմանավորված ժամն ըս-
պառել: Այդ յերեք որը յեթե մի վարկյան անգամ
նրան չեյի տեսնում, ինձ թվում եր, թե ինչ վոր մի
բան եմ կորցրել, վերին աստիճանի անհանգիստ եյի
զգում: Թվում եր, թե գերվել եմ նրանով:

Յերբ հյուրանոցի սանդուխքներից բարձրանում
եյի, նա յերրորդ հարկի սենյակներից մեկի պատշը-
գամբում նստած գիրք եր կարդում: Յածրից կանչեցի
— գլուխը բարձրացրեց և ժպտալով յեկավ դուռը բա-
նալու:

Մենք յերկուսով նստեցինք բաց պատուհանում և
յես խնդրեցի նրան պատմելու իր առաջին թռիչքի
մասին, բայց նա այդ կապեց նրա հետ, թե ինչպես և
առհասարակ սովորել թռչելը:

* * *

Նա ծնվել և ծուապսեյում — Շոկտեմբերից մեկ տա-
րի առաջ: — Հորը գնդակահարել են քաղաքացիական
կռիվների ժամանակ, յերբ աղջիկը դեռ թոթովախոս
եր:

Հետո աղջիկը մեծացել և այդ արեշատ, ծովափնյա
քաղաքում, ուր ամառները ջիւում են արևի խիտ
խուրճերը, իսկ ձմռանը հարձակվում և բքաշունչ
ցուրտը:

Այդտեղ, այդ բանվորական քաղաքում, ուր բազ-
մաթիվ նազթաթոր գործարաններ են ծխում, այդ
գործարաններից մեկում աշխատել և նրա մայրը, իսկ
ինքը սովորել և գործարանին կից ֆարգործուում:
Ֆարգործուից հետո գնացել և համալսարանում սովո-
րելու, բայց չեն ընդունել դեռահասութեան պատճա-
ռով: Այդ դեռահասութիւնը նրան վորքան արգելքնե-
րի առիթ և հանգիսացել:

Տուապսից նա յեկել և Մոսկվա, ընդունվել ֆի-
զիքական կուլտուրայի ինստիտուտը: Նա այդտեղ և
սովորել կարդալ «Կոպիտալը», «Լենինիզմի հարցերը»
և բազմաթիվ այլ գրքեր: գիտելիքներ: Նա այդտեղ և
առաջին անգամ լսել, թե ինչ բան և պարաշյուտ, տա-
կան նրա մարմնի փոքրութիւնն այդտեղ ել արգելք
հանդիսացել: Չեն վստահացել նրա փոքր մարմնին
մինչև վոր ամեն մի դժվարութիւն հաղթանարել և
նրա համառ կամքը:

Առաջին անգամ ցատկել և համեմատաբար ցածր
տարածութիւնից: Հետզհետե բարձրացրել և իր
թռիչքների բարձրութիւնը, բազմաշան ձևով, բազ-
մազան պայմաններում, իսկ իր քսաներորդ թռիչքով
համաշխարհային ռեկորդ և տարել — ցատկելով յերեք

հազար մետր բարձրությունից, վոր մինչև այժմ աշխարհում վոչ մի կին դեռ չի ցատկել:

— Իսկ սարսափելի չէ՞ այդքան բարձրությունից իրեն ցած նետելը:

— Վոչ բոլորովին... Այդ թվում ե նրանց, ովքեր հողից բարձր դեռ չեն յեղել: Նրանք, ովքեր սովորել են ցատկելուն, նրանց համար ավելի դուրեկան, ավելի յերազային վոչինչ չի կարող լինի: Ձե վոր մարդ միայն այդտեղ ե, թեկուզ մի քանի վարկյանով, թրուչում վորպես ազատ թռչուն, ճախրում անձայրածիր, կապույտ յեթերում, ավելի ազատ, ավելի բարձր, քան յերկնային բազեն, քան մենավոր արծիվը: Ձի կարող լինիլ այնքան զրավիչ մի զգացմունք, վորքան կապույտ յեթերում լողալը: Յես յերգում եյի, բայց իմ ձայնն ել ականջներին չեր հասնում: Յես լսում եյի միայն ողի ուժգին հոսանքը և զգում եյի միայն այն, վոր յես թեւավորված ճախրում եմ ողի այդ հոսանքի մեջ: Յես հիշում եյի Բոգդանովի «Կարմիր ասեղ»-ում նկարագրած ինժեներին, բայց նա միայն ֆանտազիա յեր, զուտ յերևակայություն, իսկ յես-ինքս եյի թրուչում ազատ ողի մեջ...

Պատմելիս նա ավելի յեր վոգևորվում, տվելի եյին վառվում նրա աչքերը մի շերտ կարոտից:

Նա, այդ վոգևորության ընթացքում, իր ճկուն մարմնով թեքվեց դեպի ինձ, բայց ուշքի գալով, իսկույն յլի հետ քաշվեց:

Այդ մոմենտին յես ել եյի գրավվել նրանով: Վոգևորությունից իմ աչքերն ել եյին վառվում: Բայց յես վոգևորվել եյի վոչ միայն նրա պատմածով, այլ և իրենով, այդ յերագուն, այդ բարակիրան աղկաւնով: Այդ դրությամբ յես ձեռներս ինքնաբերաբար

մեկնեցի նրան գրկելու, իմ կրծքին սեղմելու, բայց նա իսկույն ազատվեց ինձնից, հետ քաշվեց մի քիչ և բարձր ձայնով սկսեց ծիծաղել, ու նրա այդ գրունգուն ծիծաղն ինձ ուշքի բերեց:

* * *

Յերբ մենք կոմյերիտական թերթի խմբագրության կազմած յերկկութից դուրս յեկանք, զբսում զով եր և տիրում եր մի անուշ անդորր:

Քաղաքից դուրս, ծովի վրա, փովել եր լուսնի բարակ շղարը: Որորվում եյին ծովի մեղմիկ ալիքները և նրանց մանրիկ կուտակներն իրենց գիրկն եյին առնում լուսնի փոված շողերը և իսկույն թագցնում ջրի անհատակ խորքերում:

Մենք յերկուսս ել փակ սենյակում յերկար նստելուց հոգնել եյինք: Դրսում, լուսնի շողերի տակ, այդպես կիսաթմիր դրությունը մեզ ավելի յեր դուր գալիս: Մենք ցածրացանք դեպի քաղաքային ալդին, կես գիշերով, ուր բոլորն ել արդեն քաշվել եյին իրենց տները, նստեցինք ազատ մի նստարանի վրա: Նստաւանից քիչ հեռու, լուսնի քուլաների տակ, բաց կարմրագուն վարդերն եյին որորվում: Թվում եր, թե ծովից յեկող մեզմ գեփյուռի տակտի տակ այդպես նրանք ել են նհիրում:

Այդտեղ, մենք յերկուսով լուռ, միայն քամու սուսափյունն եյինք լսում: Հետո լռությունը խզեցի յես.

— Ուրեմն վերջին յերեկոն ե—ասացի յես և նա իսկույն ինձ հասկացավ:

— Թերեմս վերջինը լինի...

— Կարող ե պատահել, վոր մենք այլևս իրար չըտեսներք...

— Աշխարհում ամեն ինչ կպատահի...

Յեկ մենք նորից լսեցինք...

Յես յերբեք չեյի պատկերացնում, վոր այդ աղջիկն ել կարող ե թախծել: Ինձ թվում եր, վոր նրան միայն ժպիտն ե հատուկ: Սակայն նա այդ նույն բուպեյին թախծոտ եր ավելի, քան կարելի յեր մի ուրիշից ըստաւել. նա հուզ ած եր, սակայն առանց արտաքուստ այդ ցույց տալու, մտազբաղ, վորպես մեր դեմը փռոված անծայր ծովը: Յես վերցրի նրա ձեռքն իմ ափերի մեջ, ամուր սեղմեցի, իսկ ինչը դրան չընդիմացավ:

Այն միտքը, վոր նա առավոտյան գնում ե, վոր մենք անջատվում եյինք իրարից, թերես յերբեք նըրան չեմ տեսնելու, ինձ այնքան եր հուզել, վոր դժվարանում եյի նրա հետ այդ պահին յերկու խոսք խոսել: Յես ուզում եյի միայն գրկել նրան, սեղմել ինձ ու այդպես լուռ ել նրանից անջատվել— հանկարծ ասաց նա

—Ավելի լավ կլինի, յեթե տուն գնանք...

Յեկ այդպես ել լուռ մենք վերադարձանք:

Հյուրանոցի սանդուխքներից բարձրանալիս յես նրան ասացի.

—Բայց միթե, գեթ մի անգամ, մենք չեյինք կարող համբուրվել:

—Իհարկե, կարելի յեր, յեթե միայն այդ մի վորեկ եմաստ ունենար:

—Բայց առավոտյան մենք դեռ կհանդիպենք չե:

—Այդ արդեն ձեր գորն ե...

* * *

Այսոր առավոտյան նա թռավ...

Թռչելուց առաջ, սավառնակակայանում, ամբողջ

ժամանակ մենք միասին եյինք: Նա վերցրեց իմ հասցեն—առանց ասելու, թե ինչու համար. իսկ յերբ պատրաստվում եր թռչելու, այդ յերեք որվա ընթացքում իր ծանոթացած մարդկանց հետ ձեռք տվեց և վերջում մոտեցավ ինձ:

Յես այդ ժամանակ ավելի եյի տխուր, քան ինքս եյի սպասում: Նա մի պահ, իր վստ աչքերով, լուռ նայեց, հանկարծ թեքվեց դեպի ինձ և մոտեցրեց իր շրթունքները...

—Թող այս լինի մի վստ հիշատակ. թերես մենք կրկին հանդիպենք...

Այդ նրա վերջին խոսքն եր: Հետո նա թռավ...

Հիմա նա ինձ մոտ չե, բայց յես մտածում եմ, արդյոք, ի՞նչն եր պատճառը, վոր յես տարվել եյի նրանով: Այն, վոր նա գրավիչ եր, վոր ժպտուն, ուրախ աչքեր ունեւր: Բայց չե՞ վոր այնպիսի գրավիչ աղջիկներ մինչե նրան ել յես շատ եմ տեսել: Միթե այն եր պատճառը, վոր նա համաշխարհային անուն եր հանել: Բայց ինչո՞ւ նրա անունը պետք ե իմ ըզգացմունքներիս վրա յեկ աղդեր:

Այժմ յես մտածում եմ—արդյոք, մենք նորից կըհանդիպենք նրա հետ: Այն յերազուն, այն կենսալից աղջկան միթե յես կմոռանամ...

ՀԱՅՐԸ

1

Ծովից վերև ամպն է, իսկ ջրերի վրա՝ որորվող նավը:

Ջրի ալիքները հաստ-հաստ շերտերով դալիս, կը պլուս են նավի կողերին, որորում նրան և ելի հետ դառնում, ձգվում, ավելի յերկարելով հավասարվում ջրի հարթության հետ և անհետանում:

Ավելի հեռվում, ալիքներից միայն սպիտակ փրփուրն է յերևում և թվում է, թե այդ ճայերն են մտնում ջրի ալիքների գրկը, լողանում այնտեղ, ապա՝ կրկին բարձրանում:

Անդրեյը դուրս է գալիս նավից, մի պահ միայն նայում ծովի ալիքներին, անորոշությամբ գլուխը կախում և այդպես մնում տեղում կանգնած:

Հետո հանկարծ ինչ վոր վճռական մի քայլ է տեսում և հեռանում:

Հյուսիսից յեկող ավազախառը քամին դիպչում է նրա յերեսին, որորում նրան, ցրում, մտքերը, բայց ելի նա կենտրոնանում է և դանդաղ քայլերով գնում դեպի տուն:

Նա իր ընկերներին թողել է աշխատելիս և ինքը գնում է: Նրանք պետք է ամբողջ գիշերն աշխատեն և առավոտյան պատրաստի նավը ծով դուրս բերեն:

Առավոտյան ամբողջ քաղաքում յերթ է լինելու, իր ընկերները պարգերեսությամբ յերթի յեն դուրս

դալու, իսկ ինքը նրանց մոտ չի լինելու, ինքը, վոր անընդհատ աշխատել է նրանց հետ, բայց վերջին վարկյանում թողնում է նրանց:

Սակայն նա միաժամանակ հիշում է, վոր կինը տանն է մենակ, իսկ մահճակալի վրա յերեսան հիվանդ պառկած: Յեթե նա մնա նավի վրա աշխատելու, ո՞վ գիտե, գուցե յերեսան մեռնի, իսկ նրա դիակի մոտ՝ մենակ մայրը...

Յեվ Անդրեյ Անդրուխովիչը չի կարողանում վորոշել, չի իմանում առաջնությունը վրին տալ ու գլուխը կախ, ավազախառը քամու ուղղությամբ, քայլում է դանդաղ:

2

Անդրեյը մտնում է տուն, մոտենում մահճակալին, բայց յերեսան չի ժպտում նրան սովորականի պես:

Նրա գուշը դեղնել է, աչքերը խոր են ընկել և նա անթարթ հայացքով, անտարբերությամբ հորն է նայում:

— Լավ չե՞ — հարցնում է Անդրեյը, բայց կինը չի պատասխանում:

Ի՞նչ կարիք կար հարցնելու — մտածում է Անդրեյը — քանի վոր ինքն ել է տեսնում, վոր յերեսայի դրությունը վատ է: Հետո մի կողմից ել ինքն է նրատում յերեսայի մահճակալի մոտ և գլուխն առնում յերկու ավերի մեջ:

— Ել ի՞նչ ես նստում կողրիս — լրջությամբ նրան նայելով ասում է կինը — յերեսան վատ է...

— Նու, ի՞նչ կարող եմ անել, ի՞նչ կարող եմ...

Յեվ ղգոհությամբ նա դուրս է գալիս, գնում բրձրի հետևից:

Յերբ բժիշկը պալիս, նայում է յերեխային, գլուխը թափահարելով հարցնում է.

— Բանի որ ե, վոր հիվանդ ե:

— Վեց:

— Իսկ ինչո՞ւ յեր նոր բժիշկ կանչում:

— Բժիշկը նայել է, բայց նա ասել է— վառնդ չկա:

— Իսկ այժմ արդեն... Նու, յես դեղ կգրեմ...

Բայց...

Բժիշկը կրկին բռնում է յերեխայի զարկերակը, ունկնդրում սրտի զարկերին, գրած դեղատոմսը թողնելով սեղանին— լուռ դուրս է գնում:

Մայրն ալլես չի կարողանում գտակ իր արցունքները, իսկ Անդրեյը մտածում է:

Հարցերը կուտակվում են նրա ուղեղի մեջ, չբալլածությունի նման խառնվում իրար ու այդպես էլ մընում անպատասխան:

Նա հիշում է, վոր տղաները չեն կարող հասցնել, նավի նորոգումը չեն վերջացնի և առավոտյան, յերբ բոլորն էլ պլանների կատարման կրկնս պտաիկ թվերով դուրս կգան յերթի, իրենք սևերես կմնան, վերջին որերում նրանց թափած այնքան ջանքերն ու ըսպասումները չեն արդարանա:

Նա կարծես թե մի առ մի տեսնում է բրիգադի բոլոր անդամների դեմքերը, վորոնք անհաջողությունից մի տեսակ ճնշվել են և ամոթխածությամբ գլուխները կախել: Այդ բոլորից նրա դեմքը դառնում է թախծապատ և անհանգիստ կերպով ճնշում է սիրտը...

— Լուբա, յես գնում եմ...

— Ո՞ւր,— գլուխը քարձրացնելով հարցնում է կինը:

— Աշխատելու:

— Իսկ սրան թնչ էս անում:

— Նու, թնչ կարող եմ անել, իմ ներկայությունը սրան կփրկի:

— Իսկ դու սրտի կտոր ունե՞ս, հը՞: Վախենում ես առանց քեզ չկարողանալն այնտեղ աշխատել, թնչ :

— Այո, շատունի վրա վոչ վոք չկա աշխատող, իսկ նա դեռ պատրաստ չէ: Յեթե շատունը չպատրաստվի, ուրեմն ավելորդ է նրանց աշխատանքը:

— Ջանդամը, թե չեն կարող պատրաստել: Թող եզուց պատրաստեն, մյուս որը: Գործը յերեխայիցդ թանկ է:

— Նու, դու վոր սկսեցիր, ել քեզ պահել չի լինի— դժգոհությամբ ասում է նա և առանց գլխարկի տնից դուրս գնում...

3

Ջրի հուժկու ալիքները խփում են ու ծանր կերպով որորում խորիսխ ձգած նավը:

Անդրեյը լուռ, խավարի միջով անցնում է, բարձրանում նավի տախտակամածն ու այնտեղից ել գնում մեխանիկական բաժինը:

Ուղղահայաց սանդուխքից ցածրանալիս նրան վոչ վոչ վոք չի տեսնում, նա մի պահ լուռ կանգնում է կափերդամ տրյումբ* մոտ ու նայում ընկերների յեռուն աշխատանքին:

Նրանք ելեկտրական ճրագները մոտեցրել են կաթ սաներին, մեքենաներին և բոլորն էլ լուռ, գլուխները կախ, չափազանց լարված աշխատում են: Թվում է, թե այդտեղ ամեն մի մարդ իրենից բացի վոչ վոքի չի տեսնում: Նրանք բոլորն էլ կուացել են իրենց գործի վրա և խորասուզվել աշխատանքի մեջ:

*) Տակառածն մի մեծ կաթնա, վորի մեջ պահվում է նավի նավթը կամ մոզութը:

—Ալեքսեյ—այդ ժամանակ շատունի մոտից Սամարինը կանչում է բրիգադիրին, բայց Ալեքսեյը չի լսում:

—Ալեքսեյ—կրկին կանչում է նա—շատունի վիտերը չեն շարժվում, բանալի չկա:

—Վերցրու յերկաթի կտոր, նրանով խփիր, թող բացվի: Բանալիներն Անդրուխովիչի մոտ են մնացել—առանց գլուխը բարձրացնելու պատասխանում է Ալեքսեյը: Սամարինը վերցնում է կողքին դրած յերկաթե ունելիքը, ուզում է խփել շատունի գլխավոր պտուտակին, բայց բարձրացած ձեռքը մեկ ել հանգարտությամբ ցած է իջեցնում:

—Ալեքսեյ, վինար կփչանա, դուրս բերելուց հետո ել չեմ կարող տեղը գցել:

—Սամարին, ինչե՞ր ես ասում, ի՞նչ կարող եմ անել, այս ուշ ժամանակ ել համ կանչեմ:

Սամարինը գլուխը կախում է և շվարած կերպով շատունին նայում: Ուզում է խփել պտուտակներին, բայց ոխակ չի անում և նորից կանչում է.

—Ալեքսեյ...

—Են կողմը կաց տեսնեմ կաֆերդամ—տրյումի հետևից դուս գալով ասում է Անդրեյ Անդրուխովիչն ու նրան մի կողմ հրում:

Սամարինը ապշած, Անդրեյին է նայում: Անդրեյը գրպանից հանում է բանալին և իսկույն թուլացնում շատունի պտուտակը:

Յերբ նա կռանում է գործի վրա, Սամարինը մոտենում բրիգադիրին և ասում.

—Ալեքսեյ, ինձ նոր գործ տուր:

Ալեքսեյն անհանգստությամբ նրան է նայում:

—Սամարին, ուզում ես գործը տալալե՞ր, ինչո՞ւ յեա յերեխայություն անում:

—Ի՞նչ է պատահել—զարմացած հարցնում է Սամարինը:

—Բո ա՞յդ չգիտես, վոր այժմ քեզանից բացի վոչ վոք չի կարող շատունը պատրաստել:

—Իսկ Անդրուխովիչը, չե վոր նա յեկել է:

Ալեքսեյը մի պահ զարմացած նրան է նայում, նա իսկույն դառնում է դեպի շատունը, վորտեղ գլուխը կախ աշխատում է Անդրեյ Անդրուխովիչը:

Ալեքսեյը թողնում է գործը, լրջությամբ մոտենում նրան և ամուր կերպով սեղմելով ձեռքն՝ ասում է.

—Անդրեյ, շնորհակալ եմ...

Անդրեյը գլուխը բարձրացնում է, լուռ նայում նրան և կրկին դառնում իր աշխատանքին:

Ալեքսեյը գնալուց հետո, նա ելի մի քիչ աշխատում է և հանկարծ գործը թողնելով մոտենում է նրան:

—Ալեքսեյ, իսկ համ կարող ենք տուն ուղարկել, յերեխայից մի լուր բերելու: Նա շատ վատ է, իսկ մայրը...

—Ում ուղարկենք—մտահոգ ասում է Ալեքսեյը,—հա, Սամարին—կանչում է նրան: Յերբ Սամարինը մոտենում է, Ալեքսեյը պատվիրում է շտապ կերպով Անդրեյի տունը գնալ:

—Յեթե յերեխան վատ կլինի, դու մոտը կմտա, մենք այժմ ապահով ենք—նրա հետևից ասում է Ալեքսեյն ու նրանք անցնում են գործի:

Առավոտյան արեւի խիտ փնջերը փռվում են ծովի լայն ջրերի վրա ու հուրհուրում:

Այդ ժամանակ նավի մեխանիկական բաժնից ղուլըս են գալիս տասնընչորս հոգի — բոլորն էլ մրոտ և մա, զուլթոտ, սակայն նրանց մրոտ դեմքերի տակից յեւր նոււմ է ծովի վրա փռված արեւի նման մի պարզ ու կարկաշտուն ժպիտ: Նրանք նավի նորոգումը լրիվ վերջացրել են և պատրաստովում են այդտեղից ուղիղ յերթին մասնակցելու:

Նրանց դուրս գալուց հետ Զարբարն իսկույն վազում է նավի դրոշը բերելու, իսկ մյուսները շարք են կանգնում:

Այդ ժամանակ, գլուխը կախ, տխրությամբ մոտենում է Սամարինը:

Յերբ Անդրեյը նրան տեսնում է, վախից սիրտն իսկույն թնդում է: Նա սփրզնած, անմիջապէս մոտենում է Սամարինին:

— Յիրեխան — վախեցած հարցնում է Անդրեյը:

— Նու, յերեխան . . .

— Ուրեմն մեռավ — իսկույն գլխի ընկնելով ասում է Անդրեյն ու տխրությամբ գլուխը կախում...

Հետո այդպէս տխուր էլ, մոտենում բրիգադիրին և ասում.

— Ալեքսեյ, դուք յերթի գնացեք, իսկ յես... Յերեխային պետք է թաղել...

Նրա կոկորդը սեղմվում է, ել չի կարողանում շարունակել և խոսքերի փոխարեն գլորվում են արցունքի ճերմակ կաթինները...

Ալեքսեյը նույնպէս լռում է: Նա չի կարողանում մխիթարական վոչ մի խոսք ասել ընկերոջը: Բայց քիչ մտածելուց հետո դիմում է ընկերներին.

— Տղաներ, մենք պետք է գնանք Անդրեյի տունը: Յերեխային պետք է պատվով վերցնել: Նա մերձիմահ յերեխան թողած տանը, ամբողջ գիշերը մեզ հետ աշխատեց և մեր ամբողջ բրիգադին պարգրեց արավ: Դրա համար ել այսօր մենք բոլորս միասին կմասնակցենք Անդրեյի վշտին...

Նրանք բոլորն էլ լուռ հնազանդվում են բրիգադիրի կամքին: Կարմիր դրոշը բարձր բռնած, շարքով քայլում են դեպի Անդրեյի տունը:

Իսկ այդ ժամանակ, քաղաքի լայն փողոցներում, փողփողուն արեւի շողերի տակ, թնդում եր ուժգին մի յերաշտառախուսք և սկիզբ եր առնում որվա յերթը:

1933

ՊԱՏՄՎԱԾ Ք

ՉՅԱՆ ՓԱԹԻԼՆԵՐԻ, ՄԻ ԱՆՎԱՅ ՄԱՐԻՈՒ ՈՒ
ԿՈՎԻ ՄԱՍԻՆ

— Ընդհակառակը սիրելիս, յես կարող եմ քեզ դես
ավելին պատմել: Յեթե իմ գլխին ծաղկել են մաղերս,
յեթե դու իմ տղան ես ու քո Սեդիկն արդեն իննը
ամսական ե, յեթե դու ընդամենը չորս ամիս ե, վոր
կարմիր աստղավոր կոմունարկա յես դնում գլխիդ,
այդ դեռ չի նշանակում, վոր յես չեմ կարող ավելի
վառ պատմել ձյան փաթիլների, մի անվախ մարդու
ու կովի մասին: Ո՛վ ե ժխտում, վոր տարիներն ազ-
դում են մարդու և գլխի վրա, և հիշողության: Բայց
չե՞ վոր այդ նույն տարիները կարող են վառվող ճը-
րագի պատրույգի շուրջը ծծված ձեթի նման ավելի
բոցավառել մարդու հիշողությունները: Ի՞նչու յես
կարծում, վոր յես վատ կպատմեմ տասնհինգ տարի
առաջ կատարված մի դեպքի մասին: Յես, որինակ,
ավելի վառ եմ հիշում նրան, քան դու պատմում ես յե-
րեկվա ձեր փորձամարտի մասին: Իմ հիշողությունե-
րի եջերը թերթ առ թերթ շրջվում են ու իմ մտապատ-
կերների բլուրների վրա կենդանի կերպով բարձրա-
նում ե ի վան Դուգուստովը: Այ, նա պահակի նման կանց

նեկ ե իմ աչքերի առաջ, հրացանը յերեխային սիրով
մոր պես սեղմել իրեն ու ժպտալով ինձ ե նա-
յում... Այո, յես, որինակ, ավելի վառ կարող եմ պատ-
մել ի վան Դուգուստովի մասին, քան դու պատմում ես
յերեկվա ձեր փորձամարտից...

* * *

Այդ գիշեր, դեռ լույսը չբացված, ձյան շերտերը
նստել էին բարձրահարկ շենքերի տանիքների վրա,
լայն փողոցներում, ու փունջ-փունջ կախվել էին յե-
ղնիլների քարակ ճյուղերից:

Բայց առավոտյան, յերբ դեռ վոչ մի քաղաքացի
վորտ տնից դուրս չեր դրել, ձյան այդ հաստ շերտերն
արդեն արողվել էին փողոցներում և ջուր դառել:

Այդ գիշեր, դեռ լույսը չբացված, ձյան թեթե փա-
թիլների հետ, խոր քնի մեջ ընկած քաղաքն եր մտել
բուլնիկյան գունդը: Առավոտյան, սովորական յես ու
զեռի փոխաբեն, բարձրաշեն տների պատուհանների
տակով, ընդարձակ փողոցներով, զգաստ շարքերով
անցնում էին նրանց առույգ զորասյուները:

Դեռ հեռվից յերևում էին քաղաքը մտնող թնդա-
նոթակի սայլաշարքերն ու զորախմբերը, բայց նը-
րանց առաջավոր մասն արդեն հուժկու ձայնով յեր-
գում եր քաղաքում և նրանց վերտառնդոստ ձայներից
դղրդում էին բարձրաշեն տների պատուհանների ա-
պակիները:

Ընդհանուր խուճապային դրությունն արդեն անց-
նում եր: Յերեկոյան սկսվել եր արդեն սովորական
յերթևեկությունը: Այդ ժամանակ, յերբ դուրս էի
գալիս տան շքագնից, հանկարծ դիմացից մեկը կան-
չեց.

Ե՛յ, ս՛ո՛ո՛... մի՛ մոտ: արի.

Նայեցի,—յերկու հոգի եյին՝ շինեմներով ու կոմու-
նարկաներով։ Ամուր իրենց եյին սեղմել հրացաններն
ու կանգնել վերևից մաղվող ձյան գորշագույն փա-
թիլներին տակ։ Յես գնացի դպրի նրանց, նրանք ել
մոտեցան ինձ։

—Մեզ կազարման ե հարկավոր, մեր ե հատեղի
կազարման,—շատ հանգիստ կերպով հարցրեց նրան-
ցից մեկը։

—Կազարման են կողմն ե—ասացի յես և նրանք
շտապ-շտապ, բայց հոգնածությունից որորվելով՝ գնա-
ցին ձեռքս մեկնած ուղղությամբ։

—Եյ, սոս—նրանց հետևից կանչեցի յես և նրանք
խսկույն հետ նայեցին։ Ձեռքով արեցի և ինքս ել մո-
տեցա։

—Կազարման շատ ել մոտ չի, իսկ դուք, յերևում
ե, վոր հոգնած եք։ Գուցե մեզ մոտ գնանք, մի թեյ
կխմեք, հետո յես ձեզ ճամբու կզցեմ։

Նրանք մի պահ կանգնեցին և սկսեցին իրար նա-
յել։

—Հր, ի՞նչ կասես, Կարմեյուկ։

—Իմ կարծիքով վատ չի լինիլ,—ասաց նա և նը-
րանք հետևեցին ինձ։

Վոչ միայն հոգնած, այլ նաև ջաղցած եյին։ Գի-
տեյի, վոր ամբողջ գիշերը կանգնած են յեղել դիր-
քերում ու ցերեկն ել կովի դաշտում և վոչ մի տեղ
հնարավորություն չի յին ունեցիլ ճաշելու։

Յերբ կինս օփսեների միջ նրանց առջևը գրեց կե-
րակրից մնացածը, յես հարցրի.

—Իսկ դուք, ը՛ր՛ը՛...

—Ընկեր ասացեք—խսկույն ինձ հասկանալով՝ ա-
ռաց Կարմեյուկը։

—Այո, ընկերներ, վճռեցիք եք գալիս։

Այդ հարցի վրա նրանցից մեկը՝ բարձր ձայնով ծի-
ծաղեց և նայելով ընկերովը՝ ասաց.

—Հը, Կարմեյուկ, իսկապես, վճռեցիք ենք գա-
լիս։

—Յես Պուտիլովի գործարանիցն եմ,—լուրջ տոնով
ասաց Կարմեյուկը,—իսկ Դուգոուխովն ել գալիս ե...

—Իսկ յես ել գալիս եմ Խովնոգորսկու գավառից,—
խսկույն ավելացրեց մյուսը,—Արխանգելսկի նահանգ.
գիտե՞ք վորտեղ ե։

—Հա, Խովնոգորսկ, գիտեմ, Լոմոնոսովի հայրենի-
քն ե...

—Լոմոնոսովին թողինք Պերեկոպում...

—Ինչպե՞ս թե, դարձացած հարցրի յես։

—Հա, այնտեղ նա գնդակահարվեց... լավ ընկեր
եր...

—Իմ ասած Լոմոնոսովը բանաստեղծ եր, Միխաիլո
Լոմոնոսով, նա վաղո՛ւց, շատ վաղո՛ւց, ե մեռել։

Հա—լերկարացրեց նա,—վոր այդպես ե, քո եղ
Միխաիլոն մեր բանակում չի յեղել։ Իմ իմացածս Լո-
մոնոսովը մնաց Պերեկոպում։

Հետո նրանք լուռ և շտապ-շտապ սկսեցին ուտել.
այդ ժամանակ հանկարծ Դուգոուխովը բարձրացրեց
գլուխը, ուղիղ նայեց ընկերովն ու ասաց.

—Բայց յեթե հաղարանոցս մնացած լիներ, այ, ելի
եսպես մի լավ կճաշեյինք հա...

—Հաղարանոցդ ես ասում, բայց շատ զոհեր աը-
վինք...

—Ի՞նչ զոհ ե վոր,—հետաքրքրությամբ հարցրի
յես։

—Մի քանի որ առաջ, են մյուս քաղաքում շատ
զոհեր տվինք... Խամ եյինք, տեղային պայմաններին
անձանթ։ Ընկան ամենալավ ընկերներից...

—Յե՛վ թաղա հազարանոցս:

—Ի՞նչ հազարանոց, — նորից հետաքրքրությամբ հարցրի յես:

—Կարմեյլուկ, պատմիր — ծիծաղելով ասաց Դուդու-ուխովը:

—Շտապե՛ք — սկսեց Կարմեյլուկը. — Դուգոուխովը նոր էր փորսող տալով վերադարձել հետախուզությունից: Ճարպիկն է. կատվի նման զգուշությամբ անցել է թշնամու թիկունքը, ստուգել նրանց ուժերը, ելի հեռ յեկել: Նստել ենք դիրքերում և սպասում ենք, վոր մեր զորամասը կըրջապատի թշնամուն թիկունքից: Նրանք այդ չգիտեն և միամտությամբ նստած մեր դիմացի դիրքերում, ուշադրությամբ մեզ են նայում: Նրանք ել պակաս ճարպիկները չեն: Գլուխդ բարձրացնում ես թե չե, գնդակը ծակում է... Հա՛, մեր ես Դուգոուխովն ելի չի հանգստանում: Հենց անընդհատ գլուխը բարձրացնում է ու ցածրացնում: Դուգոուխով, շան վորդի, ասում եմ, հանգստացիր, գլուխդ վրադ ծանրություն չի անում: Տես, կնոջդ նամակ գրողը չեմ: Բայց չե, — նա ինձ չի լսում: Մեկ ել գլուխը բարձրացնում է՝ թե տեսնեմ ի՞նչ ջուռա մարդիկ են դրանք ախր, հենց այդ ժամանակ գնդակը տղայաց և տեսնեմ իմ ես Իվանը ձեռքը դրեց կրծքին: Հ՛ը, Դուգոուխով, հարցնում եմ: Թե — բան չկա, ուզեցին կողքս մի քիչ քորել: Գիտեյին. վոր կեղատվել եմ...

—Մի քիչ հետո ձեռքը տանում է ծոցը, — շարունակեց Կարմեյլուկը — շորի քսակի միջից հանում է այնտեղ պահած բո՛ն հազարանոցը, կախեկախ բռնելով ասում.

—Վայ դրանց հոր կարկաժը... հազարանոցս գնդակը ծակել է...

—Շատ ել լավ ե գառել, ինչու չես հանգստանում վոր, — ասացի յես: Հա՛, բո՛ն հազարանոցը գնդակը ծակել եր ու հետը տարել նրա համարը և բո՛նը անպետքացրել: Դեն շարտեցինք:

—Ահագին զոհեր տվինք, — Կարմեյլուկի պատմելուց հետո հեգնանքով ասաց Դուգոուխովը:

—Բայց մի՞թե կարելի եր նման կատակներ անել. չե վոր նրանք կարող եյին ձեզ ել սպանել — ասացի յես:

—Ե՛հ, սպանել... ինչ մեծ բան է. ում չսպանեցին վոր: Արխանգելսկուց մինչև Անդրկովկաս յեկողը մահից պետք է վախենա՛ր: Հասկանում ե՞ք ինչ ասել է Արխանգելսկուց մինչև այստեղ գալ: Այդ ասել է, թե հրացանն ուսդ առնել, որերով, անգամ ամիսներով անքուն, առանց անկողնի յերես տեսնելու, ձյունի, ցրտի, անձրևի ու ցեխի մեջ կողճակի, Դենիկինի, Պետլուրայի և ելի հազար ու մի նման բանդանների դեմ կով՝ լով, ժայռ՝ րից, ծերպերից ցատկոտելով, որերով հողի տակ մնալով գալ, այստեղ հասնել: Իսկ դուք ասում եք — մեռնել... ինչ մեծ բան է մեռնելը: Հրես դեռ կո՛վում ենք, գուցե և մեռնենք, ինչ կա վոր: Չենք կովի, իրենք մեզ կմեռցնեն: Գիտե՞ք Յուդենիչն ինչքան մարդ մեռցրեց, կամ թե Չայկովսկին... Չե՞ վոր նրանք ել եյին ջահել, գուցե և ինձնից ել ջահել, բայց նրանք մեռան, վորովհետև պահանջում եր հեղափոխությունը: Նրանք չմեռնեյին, կմեռնեյին ուրիշները, կմեռնեյին շատերը: Ո՛վ է մեռնելուց վախենում վոր:

—Հա, իհարկե, բայց հիմա պետք է գնալ կաղար-
ման, — հաստատեց կարմեյուկն ու նրանք քվոսի
կանգնեցին:

— Ընդհակառակը, սիրելիս, յես կարող եմ քեզ ա-
վելին պատմել: Թեև յես չգիտեմ, թե վորտեղ է Իվան
Դոլգոուխովը, ինչ է տնում նա, բայց իմ հիշողու-
թյուններն Բլուրների վրա կենդանի կերպով այժմ
կանգնել են նա ու ժպտում են ինձ մի վառ ժպտով...

1933

ԱՐՅՈՒՆԸ

Այժմ յես մենակ եմ, գրասեղանի մոտ նստած:

Սեղանի վրա կապույտ լուսամփոփն է՝ իր գիրկն
առել ելեկտրական հակինթ լույսը և լուսամփոփից քիչ
հեռու, կարմիր շրջանակի մեջ դրած այն յերկու բա-
նակայիններն նկարը: Այժմ նրանցից վոչ մեկն էլ ինձ
մոտ չե—վոչ Հուսեյնով Մուստաջավը և վոչ էլ Զաֆա-
րով Զրադը: Հիմա գիշեր է և յերեկ նրանք արդեն
պառկել են ճերմակ վրանում՝ յերկնքից կաթոզ աստ-
ղերի ներքո—իսկ աստղերն այդտեղ ավելի խիտ են
լինում, ավելի ցածր, թվում է, թե անտառի հաստա-
բուն ծառերի գագաթներից են կախվել փունջ-փունջ
և ուրախ:

Իհարկե, նրանք այժմ ինձ մոտ չեն, սակայն յես
հենց այս րոպեյիս էլ տեսնում եմ նրանց ուրախ դեմ-
քը, նրանց ժպտուն աչքերը, և թվում է թե անհա-
րանք առույգ, կենսուրախ կանգնած են իմ առաջ:

Ահա գրչակոթը մոտեցնում եմ թանաքամանին և
այդ պահին իմ առաջ կարծես թե Զրադն է թեքվում
դեպի Մուստաջավը, իր աշխույժ հայցաքով նայում
նրան, շատ կամաց ձայնով ինչ վոր բան ասում և ա-
պա կրկին իր տեղը նստում:

Ահա Մուստաջավը—այդ շարքային կարմիր բանա-
կայինը—հանդարտ, խոհեմ քայլերով մոտենում է ճա-
շատեղանին և նստում գիվիզիայի քաղբաժնի պետի ու-

դիպ դեմուդեմ՝ Երանից հետո դալկա ե. Ջաֆարովը և
Մուստաֆավը նրան տեսնելուն պես իսկույն կանչում ե.
Ե. Ջ. վրա լինել տեղի պահել եմ...

— Զբաղ, ինձ մոտ յեկ, տեղդ պահել եմ...

— Զրազ, ինձ մոտ յիկ, տակի պահեմ քեզ
 Իսկ այդ պահին նրանք իրենց վրա յեն զբավում
 ճաշարանում նստած, բոլոր ավագ հրամանատարների
 ուշադրություներ, այդ միշտ ուրախ, աշխույժ բանակա-
 յինները, վրոնք իրենց անձնապահ քայլերով ճամբո-
 րում բոլորի համակրանքն են վայելում

Յեվ ղրանքս այդ յերկու առույզ բանակայինները, վոր իրենց արշուներ տալուց հետո ֆիզիքայես մի քիչ թուլացել են, հիմա ճաշում են դիվիզիայի ավագ հրամկազմի ամառային սանատորիայում, հրամանատարներին հետ, նորից կազդուրվելու և մարտական դիրքերից հեռ չմնալու

✱ ✱ ✱

Յեւ Ջաֆարով Չրաղը, Հուսեյնով Մուստաջավը
յերկրորդ տարին և ինչ բանակում հն: Նրանք յեր-
կուսն ևլ յեկել են կոլխոզից — Հուսեյնով Մուստաջավը
Աղջաբադուց, իսկ Ջաֆարովը՝ Աղդամի շրջանի Իսմա-
յիլ Բեյլիից: Վերջինս գյուղում թողել և պառավ տա-
տին և Եմինեյին — իր 9-ը տարեկան փոքրիկ քրոջը ու
կամավոր երբայով զինակոչից առաջ, բանակ և յեկել:
Նրա սիրտը դեպի կարմիր բանակն արթնացրել և
իր համագյուղացի Գյոզալով Բիլալը, վորը նախ քան
բանակ գնալը միանգամայն անզրազեա եր, կուլտրա-
պես հետամնաց, բայց բանակից վերադարձավ գրա-
զետ, վորպես զարգացած մի կուլտուրական մարդ և կոլ-
տրնտեսության վորձված ղեկավար:

Ջրաղն ել եր անգրագետ: Նա միշտ ել ուզում եր
զոհե գրիւ-կարգալ սովորել. նա միշտ սկսում եր և
կիսատ թողնում: Գյուղում աշխատանքի պայմանները

Հնարավորություն չեյին տալիս կանոնավոր կերպով
դպրոց հաճախելու: Այդ իսկ պատճառով ել նա վրո-
շեց ժամանակից առաջ բանակ գնալ և յայտեղից վե-
րադառնալ Բիլալի նման գրագետ դարձած:

* * *

Զբաղել բանակում հենց առաջին հրաձգության ժամանակ աչքի ընկավ վորպես լավագույն հրաձիգ:

Դիուղում յերբ նա մեկի մոտ հրացան էր տեսնում,
սիրտն անմիջապես թնդում էր, ուղում էր կրակե-
բայց վոչ մի հնարավորութիւն չունէր կրակելու: Բա-
նակում նա անչափ ուրախացավ, յերբ նրան բացատ-
րեցին, թէ ինչպէս պետք է կրակել: Այդ բացատ-
րութիւնների ժամանակ նա լսում էր անչափ կլան-
վածութեամբ և յերբ առաջին անգամ գնացին հրաձը-
գութեան, նա յերեք գնդակէից տվեց 26 միավոր և ար-
ժանացավ վաշտի համարանատրի գովասանքին. 2-րդ
հրաձգութեան ժամանակ դարձյալ 3 գնդակէից 200 մետ-
րի վրա տվեց 28 միավոր, վորը համարվում է գերա-
զանց՝ անգամ ամենավարժ հրաձգի համար:

Սակայն Չրադը գիտեր, վոր Կարմիր բանակում
բավական չե միայն լավագույն հրաձիգ լինել: Հար-
կավոր ե նաև քաղաքական պատրաստականություն, հրա-
զդեցիկություն: Նրան բացատրեցին ժողովուրդի ասածը,
որ՝

—Մեր մարտիկը վոչ միայն պետք է գերազանց
կրակի, այլև պետք է գերազանց ել իմանա, թե ում
վրա յի արձակում էր գնդակը:

Իսկ այդ իմանալու համար պետք է գրագետ լինել:
Յեւ Չրաղը բանակ գալու առաջին իսկ որից հա-
մառ կերպով լծվեց գրագիտությունն սովորելուն:

Կարճ ժամանակից հետո նա իր ձեռքով փոքրիկ քրոշը գրեց առաջին նամակը:

«Եմինե ջան, միտդ ե, վոր ինձ ծաղրում եյիր, թե քեզնից մեծ եմ, բայց քեզ չափ ել գրել չգիտեմ: Այ, տեսնում ես, հիմի քո նամակն ինքս եմ գրում, են ել իմ աջ ձեռքով: Հը՛ հիմա ո՞վ ե լավ նամակ գրում, յես, թե՞ դու: Ուզում ես որական 9 նամակ գրեմ: Իսկ դու ամիսը մեկն ել չես գրում քո Զրադին: Տեսնում ես թե ով ե մեզնից ծուլը»:

Ապա նա քրոշը ծուլութեան համար մի քիչ նախատինք տալուց հետո ավելացնում եր.

«Բարեւս ունեմ, Եմին ջան, տատի Դաղլարգյուլին, քեզ, ընկեր Բիլալին, քեռունց Ասկյարին: Եմինե ջան, քեռունց շունը մնում ե. ենպես մի շուն ել մենք ունենք ետեղ: Յերբ մեր շանը տեսնում եմ, քեռունց շունն ու Ասկյարն ել են միտս ընկնում: Հա, Եմինե ջան, բարես արա ձեր վարժուհի Սաքինեյին: Ասա, թող սպասի մինչև գամ, վոր իրար հետ վիճարանենք: Նա ինձ շատ եր ծաղրում: Ասում եր բան չես իմանում: Յեկ բարես ունեմ բոլոր հարցնողաց: Մնամ Զրադ Զաֆարով. Բազու քաղաք, փետր. 18, 33 թ.»:

Զրադը բանակում իր ամբողջ եյութեամբ հասկացավ ժողկոմի ասածը:

Հենց այդ գիտակցությունը թելադրեց նրան, վոր նա ամենից շուտ առաջ յեկավ, յերբ վաշտի հրամանատարն ասաց, թե՛

—Ով ուզում ե իր արյունը տալ, թող մի քայլ առաջ գա...

* * *

1934 թվի հուլիսի 13-ին, Ադր դադի ստորոտում գնում եյին Հաջիքենդի ճամբարային հավաքի № գընդի գնդացիության վաշտի փորձամարտերը:

Ձորից կուտակ-կուտակ բարձրանալով սպիտակ, բմբուլ ամպերը, մի պահ իրենց գիրկն եյին առնում վաշտի նշանառու բոլոր ֆիզուրաներին ել ու կրկին տեսնում, իրենց թաց շունչը թողնելով ֆիզուրաների վրա:

Վաշտի հրամանատարը 900 մետր հեռավորությունից, Ադր Դադի աջ ուսից, ուղղություն եր տալիս գընդացորդ Հուգրաթ Բայրամովին կրակ բաց անելու թշնամու՝ սարի հետևում թագնված հրաձգային վաշտի վրա: Թշնամին պատկերացնող պայմանական նշանները գիկտերից պատրաստած թիրախներ եյին, վորոնց ծայրերից կապած թուկից քաշում եր հեռվում՝ խրամատի մեջ թագնված բանակային Զաֆարով Զրադը ե այդ պայմանական նշաններն անընդհատ շարժման մեջ եյին գտնվում: Զրադն անհամբեր սպասում եր յերկրորդ համազարկի վերջանալուն, վորպեսզի թագստոցից զուրս գա արդյունքներն ստուգելու, բայց յերկար ժամանակ հրամանատարը համազարկի համար վոչ մի հրաման չեր տալիս:

Այդ ժամանակ հրամանատարի մոտ եր յեկել բժիշկը նրան հայտնելու, վոր իրենց վաշտի բանակային Բլյասով Ավիգը, վոր հիվանդանոցում պառկած ե, անհուսալի դրութեան մեջ ե ե յեթե նրա յերակներին մեջ մեծ քանակութեամբ համապատասխան արյուն չի ներարսկվի, նա անպայման կմահանա:

Վաշտի հրամանատարն այդ լսելուն պես խելույն

դադարեցնել տվեց փորձնական պարապմունքները և պատմեց լերուծությունը:

Հարկավոր եր իմանալ, թե բանակայիններից ով կհամաձայնի իր արյունը տալ ընկերոջը: Վաշտն անմիջապես շարքի կանգնեց: Կարիք չկար դոր նշանակութունը յերկար բացատրելու: Բժիշկը միայն յերկու խոսք ասաց, վոր պետք է հիվանդին փրկել: Հետո առաջարկեց, թե ով ցանկանում է իր արյան գրնով ոգնել ընկերոջը, թող մի քայլ առաջ գա:

Վաշտի հրամանատարի առաջարկութունից հետո, ամբողջ շարքն առաջ յեկավ...

Վաշտում բոլոր բանակայինների արյունն ել նախորոք ստուգվում է: Այդտեղ յերկրորդ կարգի արյուն ունեցողներ, իհարկե, շատերը կային, բայց չեր կարելի բոլորի արյունից ել վորոշ քանակությամբ վերցնել և ներսրսկել հիվանդի յերակները: Ամենաշատը պետք է վերցվեր յերկու հոգուց: Իսկ հիվանդն այնպես եր արնաքամ յեղել, վոր յերկու մարդուց վերցրած արյունը շատ դժվարությամբ կբավարարեր, կամ այդպիսի դեպքում այդ արյունն տվողներն ել արյան խիստ պակասութուն կունենային: Այնուամենայնիվ այդ արյունը պետք է վերցվեր և այդ վերցրին Հուսեյնով Մուստաջավից և Ջաֆարով Չրադից—յուրաքանչյուրից հինգհարյուր գրամ...

Հիվանդանոցում աթոռի վրա նրանց նստացնելուց հետո, յերբ բժիշկն ուզեց Չրադի աչքերը կապել թըրջած քաթանով, նա զարմացած հարցրեց.

—Բժիշկ, սա ինչո՞ւ համար է:

—Վորպեսզի ինքդ չտեսնես—պատասխանեց բժիշկը:

—Իսկ ի՞նչ կլինի, վոր տեսնեմ.

—Կվախենաս:

—Յեռունդա—գլխով թափահարելով և ժպտալով իր սիրած այդ բառն ասաց Չրադը և ձեռքը մեկնեց բըժըշկին:

* * *

Այժմ նրանք ինձ մոտ չեն, այդ աշխուժ, այդ մըշտաուրախ և անձնագոհ ճարտիկները, բայց նրանց յերկուսի լուսանկարն ել ահա իմ սեղանի վրա յեկարմիր շրջանակի մեջ և ժպտուն դեմքերն աչքերիս առաջ, վորոնց առույգ վրդին մեր հերոսական բանակըն է կոփել:

Հուլիս, 34 թ. Հաջիբենդ

Baş mətbuat müdirliyi müvəkkilliyi № 9082 Sifariş № 1197
Tiraz 5000. İstehsalata verilmiş 1/XII—34. Çapa verilmiş 1/I—35

Çap listi 3¹/₄. Kağız formatı 62X94.

Azərbaycan mətbəəsində basıldı. 26-lar adına „Kitab sarayı“
Bakı, Əli Bəyramov küçəsi.

Յ Ա Ն Կ

1. Վերջին ճիչը	3
2. Արևը	24
3. Տատիկը	35
4. Ich liebe Dich	39
5. Մի փունջ ծաղիկ	43
6. Այն յերազուն աղջիկը	69
7. Հայրը	80
8. Պատմվածք ձյան փաթիլների մի անվախ մարդու և կովի մասին	88
9. Արյունը	95

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0332412

27/18

Գինը 75 կոպ.

Կազմը 35 Կ.

165

27/18

8112

MARQAR DAVTJAN
S O N F Ə R J A D
(həkakjələr)

AZƏRNƏŞR
Bakı — 1935